

Els orígens de l'Egipte antic. Un text inèdit de Pelegrí Casades (1905)¹

The origins of Ancient Egypt: an unpublished text by Pelegrí Casades (1905)

L'objectiu d'aquest article és presentar i analitzar un text inèdit de Pelegrí Casades. Es tracta de la conferència que pronuncià el 25 de novembre de 1905 al Centre Excursionista de Catalunya. Fou la primera de les sis conferències que dedicà a l'Egipte antic. Allà presentà els trets bàsics de la civilització egípcia, alhora que donà a conèixer les últimes novetats en l'estudi sobre l'origen de l'Egipte faraònic, segons les darreres investigacions de Petrie, Amélineau, de Morgan, etc.

Paraules clau: egiptologia, historiografia, prehistòria, història de l'arqueologia.

The aim of this article is to present and analyse an unpublished lecture given by Pelegrí Casades on November 25, 1905, at the Centre Excursionista de Catalunya, the first of six dedicated to Ancient Egypt. In his presentation he outlined the basic features of the Egyptian Civilisation. At the same time, he described the latest findings of the study of the origins of Pharaonic Egypt based on the research of scholars such as Petrie, Amélineau, de Morgan, etc.

Keywords: Egyptology, historiography, prehistory, history of Archaeology.

1. Article escrit en el marc del projecte de recerca PID2020-114676GB-I00, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

Introducció: Pelegrí Casades i l'egiptologia a Catalunya

A diferència del que passà a bona part de l'Europa occidental, Catalunya quedà al marge del desenvolupament de l'egiptologia com a disciplina acadèmica al llarg del segle XIX. En els estudis que s'han fet fins ara sobre aquesta qüestió, només s'han pogut destacar algunes figures aïllades que mostraren un interès primerenc, més o menys puntual, per l'antic Egipte (Padró 1998 i 2008). Un exemple d'aquestes figures aïllades a les que fem referència és el de l'erudit i pedagog Esteve Paluzié i Cantalozella (Olot, 1806 – Barcelona, 1873), qui el 1846 publicà una obra sobre la història de l'escriptura en què dissertava sobre les característiques dels jeroglífics egipcis (Paluzié 1846: 6 i ss.). Malgrat tot, cal notar que Paluzié en aquells moments encara no sabia que feia ja més de vint anys que Jean-François Champollion havia desxifrat l'escriptura jeroglífica, un fet que evidencia la poca difusió que aleshores tenien els avenços de l'egiptologia a casa nostra. L'altre personatge destacat, aquest amb lletres majúscules, és Eduard Toda i Güell (Reus, 1855 – Tarragona, 1941), sovint esmentat com el primer egiptòleg català, gràcies sobretot als seus treballs a la tomba de Sennedjem el 1886 (vegeu, entre d'altres,

Padró 2007; Massó 2010; Molinero 2017). Ja amb el canvi de segle, cal fer referència a la tasca del bibliista Bonaventura Ubach i Medir (Barcelona, 1879 – Montserrat, 1960), qui adquirí diversos lots d'antiguitats egípcies per al Museu Bíblic de Montserrat (vegeu, per exemple, Díaz 1962; Camps 1998; Tragan 2008).

Malauradament, tots tres casos evidencien esforços meritoris, però aïllats, que no serviren per crear una veritable tradició egiptològica catalana. Ni tan sols l'arribada de Pere Bosch Gimpera (Barcelona, 1891 – Ciutat de Mèxic, 1974) a la Universitat de Barcelona el 1916 permeté iniciar aquella tradició. Certament, Bosch fou un personatge sensible envers l'egiptologia i l'orientalística antiga en general, tal com ho demostren les diferents edicions de la seva *Historia de Oriente* (Vidal 2011). Fins i tot intentà que un dels seus deixebles, Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners, 1913 – Barcelona, 1985), es formés específicament com a egiptòleg. Malauradament, la Guerra Civil estroncà aquells plans (Vidal 2016).

El cert, però, és que cal afegir la figura del jurista i arqueòleg Pelegrí Casades i Gramatxes (Barcelona 1855 – 1947) a la breu llista de pioners catalans interessats en els estudis egiptològics (per a una aproximació a la biografia de Casades, vegeu Vidal, 2023a) (fig. 2). President vitalici de

Títol	Data	Lloc de celebració
"I ^a d'Egipte. Prehistòria; idea general del poble egipci"	25/11/1905	CEC
"II ^a d'Egipte. Idea general de la religió y de la mort"	02/12/1905	CEC
"III ^a d'Egipte. Les tombes en l'Imperi Mitjà y Nou. El temple (Antich Imperi)"	09/12/1905	CEC
"IV ^a d'Egipte. Temples (Imperi Nou)"	16/12/1905	CEC
"V ^a d'Egipte. Arquitectura civil y militar"	23/12/1905	CEC
"VI ^a d'Egipte. Els Obelischs. L'esculptura. La pintura. Les arts menors"	30/12/1905	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	27/02/1924	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	03/12/1925	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	11/11/1926	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	29/01/1927	Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona
"La tomba de Tutankhamon"	18/04/1927	Centre Excursionista de Vic
"La Moral en l'antich Egipte. El llibre dels Morts"	01/03/1928	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	15/11/1928	CEC
"La tomba de Tutankhamon"	07/04/1929	Centre Excursionista del Vallès
"La tomba de Tutankhamon"	?	Col·legi dels Escolapis de Sarrià
"Una arquitectura 'nova' de 5000 anys"	20/11/1930	CEC
"Una revolució social de 4.500 anys enrera"	29/03/1933	CEC

Figura 1. Les conferències egiptològiques de Pelegrí Casades.

la Secció d'Arqueologia del Centre Excursionista de Catalunya (CEC) i secretari de l'Associación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, portà a terme una intensíssima tasca de divulgació arqueològica, sobretot a través d'un llarg cicle de conferències pronunciat al CEC, que inicià el 1905 (vegeu, fins ara, Vidal 2021a, 2021b, 2022, 2023b i 2024). Inevitablement, aquell cicle de conferències el portà a dedicar diverses sessions a l'estudi de l'Antic Egipte. A la fig. 1 detallem les conferències de Casades de temàtica egiptològica que hem pogut indentificar al seu arxiu.

A banda, també publicà alguns articles breus en què donava a conèixer novetats relacionades amb la recerca arqueològica a Egipte (Casades 1894a; 1894b; 1933). Evidentment, Casades no era egiptòleg i, per tant, no feu aportacions destacades, similars a les de Toda, però dugué a terme una tasca de divulgació de la recerca egiptològica a Catalunya molt notable, que cal reivindicar. De fet, l'objectiu d'aquest article és presentar i ana-

litzar el manuscrit de la conferència que Casades pronuncià el 25 de novembre de 1905 al CEC (fig. 3). Es tractava de la cinquena conferència arqueològica que feia al CEC, la qual, al seu torn, obria el cicle de sis sessions consecutives dedicades a l'Egipte antic. Com veurem a continuació, durant aquella sessió Casades presentà els trets essencials de la civilització egípcia i, sobretot, donà a conèixer les darreres novetats arqueològiques relacionades amb la recerca al voltant dels períodes predinàstic i protodinàstic.

Manuscrit de la conferència

El text de la conferència que presentem en aquest article (Caixa 943. Fons del Centre Excursionista de Catalunya. Arxiu Nacional de Catalunya) es conserva dins d'un plec a la portada del qual Casades, a banda d'indicar quin era el contingut, assenyalava que contenia un total de cinquanta quartilles. En realitat, però, el plec conté cinquanta-vuit quartilles. Certament, hi ha un gruix de cinquanta pàgines numerades de forma correlativa, que és allò a que es referia Casades. Tanmateix, el plec també inclou quatre quartilles addicionals, que porten la numeració següent: "Addició a la quartilla 8", "22 bis", "22ter" i "33bis". Cal tenir en compte que Casades, com es pot apreciar també en aquest manuscrit, revisà anys després els textos de les seves conferències al CEC, i hi feu tota mena d'addicions, modificacions, correccions i actualitzacions. Per tant, és possible que aquestes quatre quartilles addicionals no formessin part del text original llegit durant la conferència del 25 de novembre de 1905. A banda, el plec inclou també quatre quartilles titulades *L'Arqueologia egípcia. – 1es dinasties*. El mateix Casades, però, reconeixia en dues notes al marge, que es tractava d'addicions molt posteriors i que, i potser això resulta el més sorprenent, desconeixia per què les havia escrites. És per aquest motiu, i pel fet que es tracta d'un text incomplet, que no el tenim en compte en aquest article i que no l'inclouem en l'annex amb la transcripció de la conferència. Finalment, el plec també conté una postal de l'esfinx i les piràmides de Gizeh (fig. 4), en què Casades anotà algunes dades sobre les mesures de les tres grans piràmides.

D'altra banda, i pel que fa al contingut del manuscrit, és interessant comparar-lo amb diverses notícies de la conferència que es publicaren a l'època, ja que ofereixen algunes dades discrepants. Així, en un text breu aparegut al *Butlletí del CEC* (fig. 5), s'afirmava que la conferència desenvolupà fins a vuit temes diferents: (1) Antecedents de l'arqueologia egípcia, (2) prehistòria, (3) antiguitat de la civilització egípcia, (4) les dinasties egípcies al llarg de la història, (5) monuments arquitectònics (temples, mastabes, piràmides, hi-

Figura 2. Retrat de Pelegrí Casades i Gramatxes (Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona).

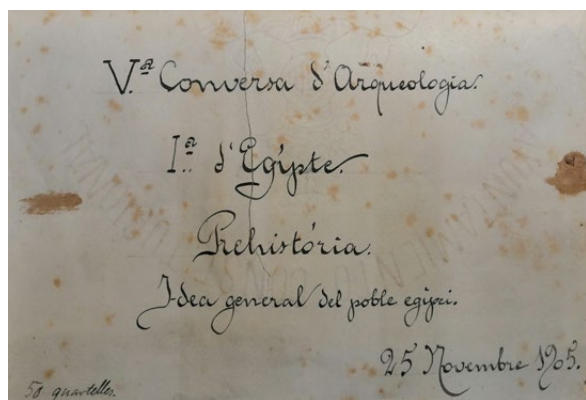

Figura 3. Coberta del plec que conté el manuscrit de la conferència (Arxiu Nacional de Catalunya).

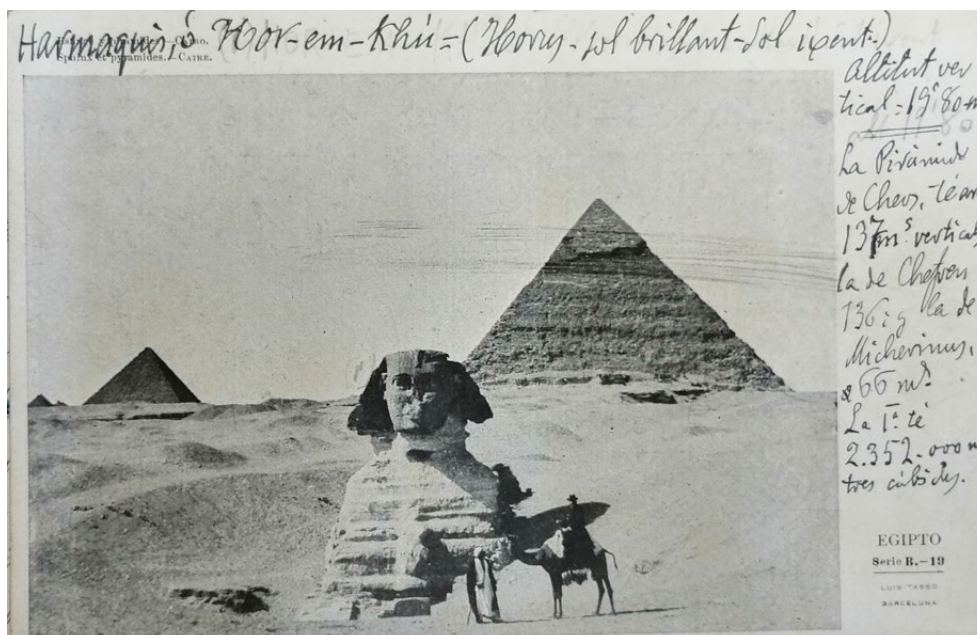

Figura 4. Postal inclosa dins del plec que conté el text del manuscrit, amb anotacions de Casades als marges (Arxiu Nacional de Catalunya).

Dia 25. Conversa V. — Arqueologia egípcia. — Antecedents. — La prehistòria a l'Egipte. — Antiguetat de la civilització d'aquest poble. — Dinasties egípcies (memfita, tebana, saíta y ptolemaica). — Monuments arquitectònics. — Els temples. — Les necròpolis (mastabes, piràmides, hipogeus). — Les Belles Arts. — Arts industrials (mobiliari). — Consideracions generals.

Figura 5. Guió de la conferència, publicat al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 131 (desembre de 1905), p. 382.

pogeus), (6) belles arts, (7) arts industrials, i (8) consideracions generals.

En canvi, segons un resum de la conferència publicat a *La Veu de Catalunya* (fig. 6), i molt probablement escrit pel mateix Casades, la sessió del 25 de novembre de 1905 no tractà pas tots els temes esmentats en la notícia anterior. Així, segons aquest resum, Casades parlà només de (1) l'antiguitat de la civilització egípcia, (2) la prehistòria d'Egipte i els principals arqueòlegs que hi treballaven, (4) característiques de la reialesa i la societat egípcia, i (5) la divisió de la història d'Egipte en trenta dinasties, des de Menes fins a Nectabeu.

Certament, aquesta darrera versió de la conferència s'assembla molt més al contingut del manuscrit que aquí presentem, que no pas la publicada al *Butlletí del CEC*. Segons es desprèn del text del manuscrit, Casades organitzà el discurs d'aquella sessió al voltant de dotze apartats, que ell mateix titulà amb anotacions als marges de les quartilles. Són els següents:

1. "Introducció" (p. 1-4): breu esment a les conferències anteriors del cicle del CEC; reflexions

genèriques sobre les característiques de la història més antiga de la humanitat.

2. "Egipte" (p. 4-5): apunts sobre el desenvolupament primerenc de la civilització urbana a Egipte.

3. "Orígens de l'Egipte" (p. 6-10): la importància de l'arqueologia per a l'estudi de l'antic Egipte; reflexions genèriques sobre la història d'Egipte.

4. "(Egiptòlechs)" (p. 11-14): relació de les principals figures de l'egiptologia i l'arqueologia del segle XIX.

5. "L'Egipte, origen de la civilització dels pobles occidentals / Caràcter del Art egípcia, en general" (p. 14-17): comentaris sobre la qualitat i la longevitat de l'art egípcia, i la seva prioritat sobre l'art grec.

6. "Orígen geogràfic d'Egipte" (p. 18-20): apunts sobre geografia egípcia.

7. "Egipte Prehistoric" (p. 21-32): reflexions i notes sobre els períodes predinàstic i protodinàstic de l'antic Egipte; el paper destacat en aquest camp d'egiptòlegs com Flinders Petrie, Émile Clément Amélineau, Georg August Schweinfurth, Jean Capart, Jacques de Morgan i James Edward Quibell, entre d'altres.

8. "Egipte. Divisió territori" (p. 33-33bis): raons geogràfiques, històriques, lingüístiques i culturals de la divisió entre l'Alt i el Baix Egipte.

9. "Divisió de la hist. egípcia" (p. 33bis-36): la divisió de la història d'Egipte en trenta dinasties; discussió sobre la seva cronologia.

10. "Situació política" (p. 37-41): característiques de la reialesa faraònica; els treballadors encarregats de construir les piràmides i altres monuments.

11. "Estrat social" (p. 41-44): estratificació de la societat egípcia i les seves relacions amb els principals monuments arquitectònics.

12. "L'art egipci popular" (p. 45-49): omnipresència de l'art egipci; característiques artístiques principals.

Es pot apreciar fàcilment que els dotze apartats esmentats per Casades coincideixen a grans trets amb el resum de la conferència publicat a *La Veu de Catalunya*. En canvi, les discrepàncies res-

pecte al guió publicat al *Butlletí del CEC* són molt evidents, ja que al manuscrit de la conferència no hi ha apartats que desenvolupin extensament temes com els monuments arquitectònics, les belles arts o les arts industrials. És molt possible que aquestes discrepàncies s'expliquin pel fet que en realitat el guió publicat al *Butlletí del CEC* no resumís únicament la conferència del 25 de novembre de 1905, com allà s'assenyala per error, sinó el conjunt de les sis conferències que Casades dictà sobre l'Antic Egipte. Així ho confirma el fet que les conferències dels dies 2, 9, 16, 23 i 30 de desembre de 1905 sí que analitzaven de manera monogràfica la totalitat dels apartats esmentats en el guió del *Butlletí del CEC*.

Notes sobre l'origen de la civilització egípcia

L'objectiu de la conferència del 25 de novembre de 1905 era fer una presentació general de la civilització egípcia, que havia de servir com a pròleg de les conferències posteriors. Per fer-ho Casades utilitzà com a guia el primer capítol del primer volum de la *Histoire de l'art dans l'antiquité*, de Charles Chipiez i Georges Perrot (Perrot i Chipiez 1882). De fet, si fem un cop d'ull a l'índex d'aquell primer capítol s'aprecia fàcilment com Casades seguí fil per randa l'estructura i el contingut del discurs de Chipiez i Perrot. La diferència més significativa, però, és a l'apartat que Casades dedicà a l'anàlisi de l'origen de la civilització egípcia. Es tractava de l'epígraf més llarg de la conferència (catorze quartilles) i era l'únic que no seguia literalment el discurs dels dos autors francesos. El motiu era molt senzill. L'estudi sobre els períodes predinàstic i protodinàstic d'Egipte pràcticament es pot dir que nasqué durant l'última dècada del segle XIX, gràcies a les excavacions realitzades per Flinders Petrie, Jacques de Morgan i Émile Amélineau, entre d'altres (Lorre 2007; Midant-Reynes 2007; Spencer 2011; Cervelló 2015), i, per tant, no apareixien esmentats al volum de Chipiez i Perrot, publicat el 1882. Per documentar-se sobre la història més antiga d'Egipte, Casades recorregué principalment a un article del prehistoriador francès Émile Cartailhac (Cartailhac 1892) i a una monografia de l'egiptòleg belga Jean Capart (Capart 1904), obres que li van permetre accedir a les novetats publicades pels pioners en l'estudi dels orígens de l'antic Egipte.

Al llarg de les catorze quartilles dedicades a aquella temàtica, Casades desenvolupà tres idees principals, tot i que se centrà molt especialment en un dels temes que més interessava a la historiografia de l'època: la qüestió racial. Així, en primera instància, cridà l'atenció el poc interès que fins aleshores havia generat l'estudi de la

Figura 6. Resum de la conferència, publicat a *La Veu de Catalunya* (29/11/1905, p. 2).

prehistòria d'Egipte dins de l'àmbit acadèmic. En aquest sentit, assenyalava que la causa d'aquesta situació fou precisament l'exuberància de l'arqueologia històrica egípcia, que feia que els egiptòlegs mostressin poca predisposició per dedicar-se a l'estudi dels períodes més antics, caracteritzats per una cultura material molt menys rica i espectacular (p. 21-22). Amb aquella reflexió, Casades es feia ressò, encara que de manera molt succinta, de les dificultats historiogràfiques que existiren a l'hora d'acceptar l'existència d'una veritable prehistòria egípcia. Així, l'any 1869, autors com Adrien Arcelin, Ernest-Théodor Hamy i François Lenormant ja s'havien referit a la identificació d'indústria lítica egípcia que consideraven de cronologia prehistòrica. Tanmateix, aquella proposta fou majoritàriament rebutjada des de l'egiptologia, ja que autors com Richard Lepsius, François Chabas, Auguste Mariette o Gaston Máspero consideraren que en realitat es tractava d'indústria lítica d'època faraònica (Gran-Aymerich i Gran-Aymerich 1993: 88; Tristant 2007).

Més endavant, Casades dedicava diverses quartilles (p. 22 bis-26) a descriure les característiques principals de la indústria lítica descoberta per Petrie i Amélineau en diferents jaciments egipcis (Petrie 1896; Amélineau 1895-1905), alhora que exposava la periodització de la prehistòria d'Egipte proposada pel paleontòleg i botànic alemany Georg August Schweinfurth (Schweinfurth 1885). Casades, però, advertia que la proposta de Schweinfurth li semblava del tot provisional i la considerava subjecta a revisions futures: "No ha guanyat encare 'autoritat de cosa jutjada'" (p. 24).

Finalment (p. 26-32), Casades feia referència a les excavacions més recents de Petrie i James Edward Quibell (Petrie i Quibell 1896). Concedí una atenció especial als seus treballs al temple de Min a Coptos i a les necròpolis de Tukh-Nagada i Ballas. Els elements que més li cridaren l'atenció d'aquelles excavacions foren dos. D'una banda, les característiques tan arcaiques que tenien les tres estàtues de Min trobades per Petrie a Coptos, molt diferents a les que després trobem a l'estatuària egípcia d'època faraònica, i, de l'altra, les similituds que hi havia entre les pràctiques mortuòries de Tukh-Nagada i Ballas i les identificades en diferents jaciments prehistòrics europeus. Malgrat tot, Casades no dedicà gaire espai a aquesta qüestió estrictament arqueològica. El seu interès principal se centrava, com dèiem, en la informació que aquelles excavacions podien aportar sobre les característiques racials dels primers habitants d'Egipte. És per això que s'aturà a explicar amb certs detalls les opinions d'autors com Máspero, Capart, De Morgan i Petrie sobre la qüestió. Com no podia ser d'una altra manera, Casades recollia la tendència historiogràfica predominant a l'època, és a dir, es feia

ressò de la teoria de la raça dinàstica (sense esmentar explícitament aquest concepte), segons la qual la civilització faraònica fou el resultat de la superposició d'una raça procedent del Pròxim Orient (la raça dinàstica) sobre un fons africà autòcton i poc dinàmic ("una rassa de gent negra, poble cassador y nómada", p. 26). Aquesta raça, portadora d'una llengua i una cultura pròpies i superiors a les africanes és la que hauria promogut el sorgiment de la civilització faraònica (sobre aquesta qüestió, vegeu, per exemple, Cervelló 1996: 52; 2001: 89). En aquest sentit, però, Casades mostrà de nou una actitud prudent, ja que considerava que els estudis sobre el tema encara eren massa recents, motiu pel qual les conclusions sobre la història racial de l'Egipte antic quedaven lluny de ser segures: "Es una qüestió mássa moderna la del origen de las rásas del Egipte primitiu, pera qué puga donarse per resolta" (p. 28). Alhora, i a propòsit de la proposta de Petrie, el qual considerava que les necròpolis de Tukh-Nagada i Ballas pertanyien a una *new race* d'origen europeu, Casades manifestava també els seus dubtes sobre les implicacions històriques que podien derivar-se d'aquesta possibilitat: "¿Confirma tot aixó un origen europeu de la primitiva civilisació prehistòrica del Egipte? (No ho crech)" (p. 31).

Queda clar que les paraules de Casades sobre els períodes predinàstic i protodinàstic de l'antic Egipte tenen un valor innegable, sobretot pel seu caràcter pioner. L'erudit català demostrà que seguia amb interès i relativa puntualitat les publicacions científiques més recents sobre arqueologia egípcia. Així ho testimonia, per exemple, el seu ús del llibre de Capart que ja hem esmentat, publicat només un any abans de la celebració de la conferència. A més, probablement a ell li correspon el mèrit de ser el primer a divulgar a Catalunya els avenços que els treballs d'autors com Petrie, De Morgan i Amélineau, entre d'altres, suposaren per al coneixement dels orígens de la civilització egípcia. De fet, durant els anys 1894 i 1895 publicà diverses notícies sobre les excavacions de Petrie i De Morgan al *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*.

Tanmateix, també és cert que l'aproximació que Casades feu sobre la qüestió fou molt esquemàtica i superficial, car obvià molts dels elements més importants que s'estaven discutint en aquells moments al voltant de la història més antiga d'Egipte. Així, per exemple, no feu esment de l'error que cometé Petrie en primera instància en la datació de les necròpolis de Tukh-Nagada i Ballas, que atribuï a una *new race* procedent del Mediterrani, que hauria arribat a Egipte durant el primer període intermedi (2200-2050 a.n.e.) (Petrie i Quibell 1896). Fou De Morgan el primer que reconegué l'antiguitat real d'aquells enterraments, que segons ell pertanyien als primitius pobladors d'Egipte (De Morgan 1897: 16). Posteriorment, el mateix Petrie, després

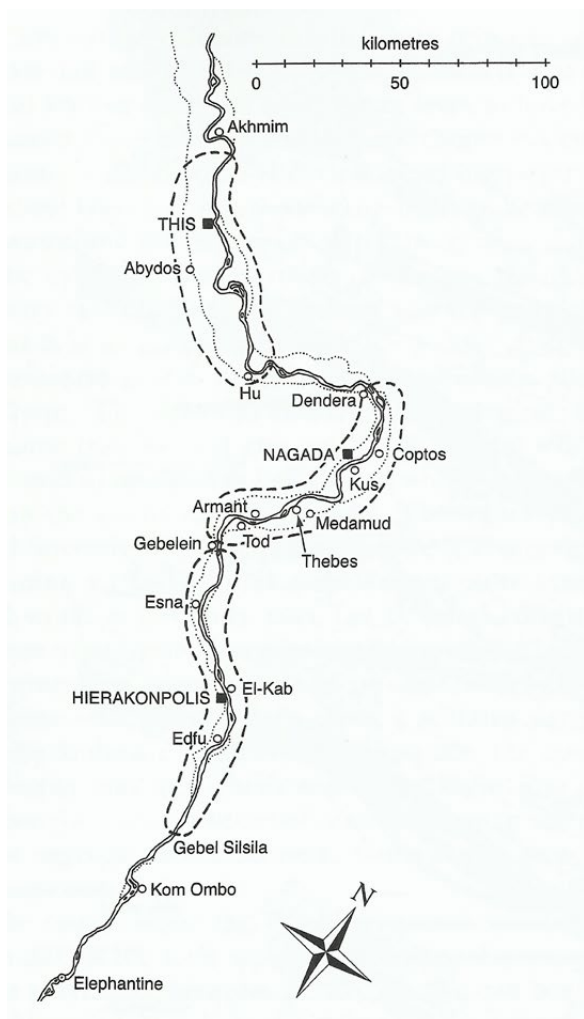

Figura 7. Principals jaciments egipcis del període Nagada II (Kemp 1989: fig. 8).

d'excavar les necròpolis predinàstiques d'Abadiya i Hu el 1899, també reconegué l'antiguitat dels jaciments i definí l'existència de tres grans etapes predinàstiques, que batejà com a Amracià, Gerzeà i Semainià (Petrie i Mace 1901), i que corresponen als períodes que avui es coneixen com a Nagada I, II i III (ca. 3900-3100 a.n.e.) (fig. 7).

D'altra banda, Casades esmentà Amélineau en quatre ocasions al llarg de la conferència, però sempre ho feu de manera neutra, o fins i tot elogi-osa. Per tant, en cap cas es feu ressò de les duríssimes crítiques que rebé, entre d'altres, per part dels mateixos Petrie i De Morgan, que l'acusaren sovint de portar a terme una tasca arqueològica deficient i molt poc curiosa, i d'estar interessat únicament en la recuperació d'objectes de valor artístic (De Morgan 1897: vi; Petrie 1931: 172 i ss.; sobre aquesta qüestió vegeu, però, Étienne 2007).

Finalment, la darrera gran omisió de Casades foren les excavacions que Quibell i Frederick William Green realitzaren a Hieracòmpolis entre 1897 i 1899 (Quibell 1900; Quibell i Green 1902). Allà els arqueòlegs anglesos localitzaren una necròpoli predinàstica en què destacava l'anomenada Tomba 100, la qual contenia algunes de les pintures murals més antigues d'Egipte, i s'hi representaven versions arcaiques de motius iconogràfics ben coneguts, com la massacre de l'enemic. A banda, també localitzaren el famós *Main Deposit*, on hi havia objectes com la Paleta de Narmer, o els caps de maça d'Escorpí i Narmer, i que conformen el que avui es coneix com els "objectes de la unificació" de l'Alt i el Baix Egipte (fig. 8).

És evident que totes aquelles omisions s'expliquen fàcilment pel caràcter divulgatiu i introduc-

Figura 8. Peces del *Main Deposit* de Hieracòmpolis (Quibell 1900: pl. XXV).

tori de la conferència de Casades, i pel fet que el mateix autor no era un veritable egiptòleg, capaç de fer un estat de la qüestió perfectament exhaustiu i acadèmic sobre els darrers estudis al voltant dels orígens de la civilització faraònica. Amb tot, la seva aproximació serví per donar a conèixer a l'audiència del CEC un dels debats egiptològics més interessants de l'època, el relatiu a l'origen de la civilització faraònica, un debat profundament condicionat pels plantejaments difusionistes i racistes de l'època.

Consideracions finals

Fins ara, i atès, en bona mesura, al fet que les seves conferències al CEC romanien inèdites, Casades ha estat del tot negligit en els estudis sobre l'origen de l'interès per l'egiptologia a Catalunya. El cert és que l'anàlisi del seu arxiu i de la seva producció bibliogràfica demostren que dugué a terme una intensa i persistent tasca de divulgació egiptològica al llarg de gairebé quatre dècades (1894-1933), durant les quals publicà tres articles i pronuncià un mínim de disset conferències sobre aquesta matèria.

Tant als articles com a les conferències, Casades demostrà una veritable fascinació per l'antic Egipte, basada en una visió romàntica i idealitzada d'aquella civilització. Les raons d'aquesta fascinació s'expliquen, en part, a partir de la seva trajectòria vital. Personatge profundament conservador i catòlic, Casades afirmava a les seves memòries que la seva afició arqueològica i la seva dedicació al CEC li oferiren un refugi on escapar dels neguits que li provocava la convulsa situació social i política a la Catalunya de l'època (Vidal 2023a: 9 i ss.). Casades, com bona part de la societat burgesa i culta de l'època, trobà en l'antic Egipte un món ideal que li servia com a contrapunt de la realitat contemporània que tant l'amoïnava (Moreno 2015). Així, a la conferència del 25 de novembre de 1905 no dubtà a l'hora de presentar el país del Nil com un segon jardí de l'Edèn capaç de proporcionar felicitat i abundància als seus habitants: "L'Egipci, rich com fou y ab la vida fácil, que sa terra fecundíssima li proporcionava, estigué alegre, fou enjogassat, sentí 'l goig de viure confiat y sense que 'l pervindre 'l conturbés" (p. 16 i ss.). D'acord amb el seu pensament estrictament difusionista, estava convençut que el mèrit d'haver creat la primera gran civilització de la humanitat corresponia a Egipte ("se civilisàren primer que cap poble", p. 21), que més tard la difongué per tota la mediterrània ("totas las enseñanzas (...), tant de las naciones antiguas, com de las modernas, tenen per origen, llunyá certament, mes indubtable, l'Egipte", p. 15). A més, segons Casades, l'egipci fou un poble especialment virtuós, sobretot pel que fa al conreu de les arts. De fet, un dels seus esforços principals en la sessió

del 25 de novembre de 1905 fou mirar de convèncer la seva audiència que el poble egipci estava "mes ben dotat pel gran Art que 'l mateix poble Helénich". Justificava aquella afirmació contundent pel fet que "les condicions soberanament estéticas de las óbras gregas, quedan petitas davant de las maravellosament grandiosas esculturas y construccions de la civilisació nilótica" (p. 14). Però les virtuts egípcies no es limitaven a l'àmbit artístic, car ells foren també els responsables d'ensenyar "els primers principis de la Moral, de la Ciencia, de l'Art y de la historia á tots los pobles de la terra" (p. 10). Casades, catòlic fervorós, valorava especialment la virtut religiosa dels egipcis, que els convertia, creia ell, en el precedent directe del cristianisme ("els egipcis [...] practicavan la santa virtut de la caritat y del amor al proxim", p. 46; "Los panegírachs y epitáfis de muchas tumbas revelan en aquella gent un concepte tan alt y tan profundament moral de l'home que sembla que las maximas del Evangeli foren conegudas molts sigles abans d'esser segelladas ab la sanch del Just", p. 47 i s.; "l'anima egipcia era bona", p. 49).

Aquesta imatge romàntica de l'antic Egipte contrasta, per exemple, amb la visió essencialment negativa que en conferències posteriors Casades transmeté d'altres pobles com l'assiri. Així, al llarg de les sis conferències que dedicà al món mesopotàmic entre el 17 de gener i el 17 de febrer de 1906, Casades qualificà la civilització assíria de sanguinària, cruel i despòtica. A més, des del punt de vista artístic, la definia com una civilització estèril, capaç únicament de copiar de manera maldestra els models egipcis i babilònics rebuts ("Imitadors, y res mes, la técnica y les prácticas d'aqueixa gent se ressentía de manca d'originalitat") (Vidal 2021c).

En definitiva, doncs, la tasca primerenca de Casades com a divulgador de la recerca egiptològica no consistí només en la difusió dels avenços en la investigació arqueològica del país del Nil. A través de les seves conferències, també va construir i transmetre una imatge romàntica de l'Egipte antic, que era presentat com una mena de refugi virtuos, ple de bellesa, pietat, ordre, harmonia, felicitat i abundància. Egipte, més que una realitat històrica, fou presentat com un ideal, perdut i exòtic, que servia de contrapunt a les incerteses socials, polítiques i econòmiques que sacsejaven el món contemporani de Casades.

Jordi Vidal

Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana
Universitat Autònoma de Barcelona
jordi.vidal.palomino@uab.cat

Data de recepció: 4/12/2023
Data d'acceptació: 24/01/2024

Bibliografia

Fonts documentals

“V^a Conversa d'arqueologia. I^a d'Egipte”. Caixa 943. Fons del Centre Excursionista de Catalunya. Arxiu Nacional de Catalunya.

La Veu de Catalunya.

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.

Fonts bibliogràfiques

AMÉLINEAU, E. (1895-1905). *Les nouvelles fouilles d'Abydos* (3 vol.). E. Leroux. París.

CAMPS, G. (1998). Egipte en el pensament del P. Bonaventura Ubach. A: COSTA, S. (ed.). *Egipte. Primeres Jornades d'Història Antiga*. Librería Mizar. Barcelona: 9-15.

CAPART, J. (1904). *Les débuts de l'art en Égypte*. Vromant & Co. Brussel·les.

CARTAILHAC, E. (1892). L'Âge de la pierre en Afrique, première partie: Égypte. *L'Anthropologie*, 3: 405-425.

CASADES, P. (1894a). Recientes descubrimientos arqueológicos en Egipto. I. Mastaba de Ptah-Chepsés, en la necropolis de Abou Sir. *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, 33: 571-576.

CASADES, P. (1894b). Recientes descubrimientos arqueológicos en Egipto. II. Mashonaland. *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, 34: 587-593.

CASADES, P. (1933). Una revolució social de cinquanta segles enrere. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 462: 443-448.

CERVELLÓ, J. (1996). *Egipto y África. Origen de la civilización y la monarquía faraónicas en su contexto africano*. AUSA. Sabadell.

CERVELLÓ, J. (2001). Africanística, egiptologia, difusionisme i sustrato. A: CERVELLÓ, J. (ed.). *África antigua. El antiguo Egipto, una civilización africana*. Aula Aegyptiaca. Barcelona: 81-97.

CERVELLÓ, J. (2015). La década 1893-1903 y el nacimiento de la historiografía sobre los orígenes de Egipto. A: DA RIVA, R., I VIDAL, J. (ed.). *Descubriendo el antiguo Oriente. Pioneros y arqueólogos de*

Mesopotamia y Egipto a finales del s. XIX y principios del XX. Bellaterra. Barcelona: 69-102.

DE MORGAN, J. (1897). *Recherches sur les origines de l'Égypte. Ethnographie préhistorique et tombeau royal de Négadah*. E. Leroux. París.

DÍAZ, R. (1962). *Dom Bonaventura Ubach. L'home, el monjo, el bibliista*. Biblioteca Biogràfica Catalana. Barcelona.

ÉTIENNE, M. (2007). Émile Amélineau (1850-1915). Le savant incompris. *Archéo-Nil*, 18: 30-41.

GRAN-AYMERICH, E., ET GRAN-AYMERICH, J. (1993). Préhistoire européenne et préhistoire orientale. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 90: 87-94.

KEMP, B. (1989). *Ancient Egypt. Anatomy of a Civilization*. Routledge. Londres.

LORRE, C. (2007). Jacques de Morgan (1857-1924) et son rôle dans la découverte de la préhistoire égyptienne. *Archéo-Nil*, 17: 39-56.

MARIETTE, A. (1872). *Itinéraire de la Haute Égypte*. Mourès. Alexandria.

MASPERO, G. (1875). *Histoire ancienne des peuples de l'Orient*. Hachette. París.

MASSÓ, J. (2010). *Eduard Toda i Güell: de Reus a Sardenya (passant per la Xina i Egipte, 1855-1887)*. Arxiu de Tradicions de l'Alguer. Càller.

MIDANT-REYNES, B. (2007). Flinders Petrie (1853-1942). L'inventeur du prédynastique. *Archéo-Nil*, 17: 57-68.

MOLINERO, M. A. (2017). Eduard Toda i Güell en Egipto (1884-1886). *Aula Orientalis*, 35: 291-318.

MORENO, J. C. (2015). Un mito tenaz: el Egipto antiguo o el paraíso perdido en la obra de los egiptólogos de finales del siglo XIX y comienzos del siglo XX. A: DA RIVA, R., I VIDAL, J. (ed.). *Descubriendo el Antiguo Oriente. Pioneros y arqueólogos de Mesopotamia y Egipto a finales del s. XIX y principios del XX*. Bellaterra. Barcelona: 103-122.

PADRÓ, J. (1998). La recerca catalana i l'antic Egipte, des d'Aly-Bey fins a Oxirrinc. A: COSTA, S. (ed.). *Egipte. Primeres Jornades d'Història Antiga*. Librería Mizar. Barcelona: 17-31.

- PADRÓ, J. (2007). Eduard Toda i els orígens de l'egiptologia. A: PADRÓ, J., COMAS, M., ROSICH, M. (ed.). *Del Nil a Catalunya. El llegat d'Eduard Toda*. Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú.
- PADRÓ, J. (2008). Els atzarosos inicis de l'egiptologia a Catalunya. A: URIACH, J., i VIVÓ, J. (ed.). *La col·lecció egípcia del Museu de Montserrat*. Museu de Montserrat i Societat Catalana d'Egiptologia. Barcelona: 25-36.
- PALUZIE, E. (1846). *Paleografía española*. Blass. Barcelona.
- PERROT, G., ET CHIPIEZ, C. (1882). *Histoire de l'art dans l'Antiquité. Tome premier: L'Égypte*. Librairie Hachette et Cie. Paris.
- PETRIE, W. M. F. (1896). *Koptos*. William Clowes and Sons. Londres.
- PETRIE, W. M. F. (1900). *Egypt Exploration Fund Report of the Fourteenth Ordinary General Meeting 1899-1900*. Egypt Exploration Fund. Londres.
- PETRIE, W. M. F. (1931). *Seventy Years in Archaeology*. Low, Marston & Co. Londres.
- PETRIE, W. M. F., i MACE, A. C. (1901). *Diospolis Parva. The Cemeteries of Abadiyeh and Hu. 1898-1899*. Egypt Exploration Fund. Londres.
- PETRIE, W. M. F., i QUIBELL, J. E. (1896). *Naqada and Ballas*. B. Quaritch. Londres.
- QUIBELL, J. E. (1900). *Hierakonpolis I*. B. Quaritch. Londres.
- QUIBELL, J. E., AND GREEN, F. W. (1902). *Hierakonpolis II*. B. Quaritch. Londres.
- SCHWEINFURTH, G. A. (1885). Les ateliers des outils en silex dans le désert oriental de l'Égypte. *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, 6: 229-238.
- SPENCER, P. (2011). Petrie and the Discovery of Earliest Egypt. A: TEETER, E. (ed.). *Before the Pyramids. The Origins of Egyptian Civilization*. Oriental Institute. Chicago: 17-24.
- TRAGAN, P. R. (2008). Un monjo, un ideal, una obra. El P. Bonaventura Ubach, fundador del Museu de l'Orient Bíblic. A: URIACH, J., i VIVÓ, J. (ed.). *La col·lecció egípcia del Museu de Montserrat*. Museu de Montserrat i Societat Catalana d'Egiptologia. Barcelona: 15-24.
- TRISTANT, Y. (2007). Adrien Arcelin (1838-1904), Ernest-Théodore Hamy (1842-1908) et François Lenormant (1837-1883). La découverte du passé préhistorique de l'Égypte. *Archéo-Nil*, 17: 9-26.
- VIDAL, J. (2011). Pere Bosch Gimpera y los estudios de historia antigua del Próximo Oriente: maestros, influencias y carencias. *Faventia*, 32-33: 279-294.
- VIDAL, J. (2016). Salvador Espriu i l'orientalisme antic a Catalunya. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 27; 359-385.
- VIDAL, J. (2021a). La doctrina arqueològica del Centre Excursionista de Catalunya, segons Pelegrí Casades i Gramatxes. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 32: 279-318.
- VIDAL, J. (2021b). Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (1): les tombes reials d'Ur (1929). *Historiae*, 18: 91-130.
- VIDAL, J. (2021c). Asiriofobia en Barcelona. Las conferencias arqueológicas de Pelegrí Casades (1906). A: DOMÍNGUEZ MONEDERO, A. J., DEL CERRO, C., VILLALBA, F. J., i BORREGO, F. L. (ed.). *Nomina in Aqua Scripta. Homenaje a Joaquín María Córdoba Zoilo*. Universidad Autónoma de Madrid. Madrid: 129-143.
- VIDAL, J. (2022). Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (2): La tomba de Tutankhamon (1924-1929). *Historiae*, 19: 39-115.
- VIDAL, J. (ed.) (2023a). *Pelegrí Casades. Memòries d'un home que no arribà enlloc*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- VIDAL, J. (2023b). Les conferències arqueològiques de Pelegrí Casades (3): Prehistòria universal (1905). *Historiae*, 20: 71-109.
- VIDAL, J. (2024). *Arqueologia de Mesopotàmia. Les conferències de Pelegrí Casades al Centre Excursionista de Catalunya (1906)*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

Annex. Transcripció de la conferència

V^a Conversa d'Arqueologia.
I^a d'Egipte.
Prehistòria.
Idea general del poble egipci.
25 Novembre 1905
50 quartelles.

[1] 5^a *Conversa*.

Arqueologia-Egipte.²

En las anteriors Conversas havém parlat dels monuments que la primitiva indústria humana ha deixat sobre la terra. Havém vist els testimonis llunyans dels primers é insegurs passos que doná l'home en lo llarch camí de la cultura y de la civilitació, desde que ab las rocas duras hagué d'enginyarse per trovar una ajuda que vingués á suplir la flaqueza de sas forsas davant de la Naturalesa esquerpa, provehintse dels primers instruments de treball y preparantse pera la eternal lluyta pera la existencia; havent pogut observar [sic] cóm la lley del avens indefinit s'es anada cumplint á mida que l'home s'ha trovat [2] ab prous forsas per dominar lo que es á éll inferior, y ab prou inteligencia per compéndre la utilitat que li podían rendir totas las cosas posadas á la sua disposició. Poc á poch, (que es de la manera que obra tot lo que á la Naturalesa pertany, donchs, aquésta ni s'aprés, ni fá salts, pera assolir los fins senyalats per la ma de la Providencia), haurén [sic] observat que nostres antecessors anáren perfeccionant sas eynas de treball y que aquést aná, també paulatinament, fentse mes perfecte fins assolir los primers intents de l'Art, pulint y³ hermozejant no sols los atuells de que se serví pera la vida cotidiana, si que, avantsant sempre y espiritualisantse, aixecant monuments que⁴ tot lo que tenen de grollers é informes, tenen tambe de imposants y maravellosos.

[3] Y, ab la enumeració dels fets comprovats per los descobriments de per tot arreu, haurém pogut observar una indubtable unitat de sentiments y de procediments que venen á ésser, presos en conjunt, una confirmació palesa de la solidaritat de la espècie humana,⁵ sense que la munió de rasses signifiquen diferencias sustancials, sino mers accidents, que confirman la gran vritat, de que l'home sempre ha sigut lo mateix, ni descendint als⁶ abismes del⁷ salvatxisme ratllá ab la animalitat, ni elevantse fins las cimas

2. Nota al marge: "Introducció".

3. Text suprimit: "perfeccionant".

4. Text suprimit: "no per ésser grollers é informes".

5. Text suprimit: "en principi y fins,".

6. Text suprimit: "últims".

7. Text suprimit: "la salvatge".

mes enlayradas de las inteligencias sumas. Las circunstancias de temps, de lloch, de medis, d'ambient y altres accidents, han fet que l'home, en certs punts y en certas épocas hagi assolit un perfeccionament⁸ admirable en sas facultats psíquicas; mentres en condicions desfavorables, s'hági deturat en [4] sa carrera, retrassántse y fins perden camí. Aquestos moviments d'avens, d'estacionament y de retrocés, son la historia de la evolució de la humanitat presa en⁹ un tot; y al estudiárla, la arqueologia, consigna fets, deixant¹⁰ á la Filosofia de la Historia 'l treball de sentar principis y ferne deduccions.

Al¹¹ deixar la Arqueologia¹² establerts y¹³ comprovats, en lo possible, los principis en que 's básan los coneixements de la pre ó de la proto-història dels pobles; y al¹⁴ avansar sas investigacions en lo passat, (si be molt llunyá encára, perfectament histórich, no donant já passos insegurs¹⁵ á las foscas, ó en la penúmbra de las suposicions),¹⁶ se trova sorpréa davant d'un poble dels temps antiquíssims, tant plenament civilisat y en possessió de tots los refinaments de la gran cultura, que no pot menys de preguntárse, si [5] aqueix poble meravellós nasqué¹⁷ armat, ab tots los avensos possibles, (en época tan reculada),¹⁸ del cap d'un Jupiter desconegut, com altra Minerva del myto grech.¹⁹

Al fer sos primers passos, la Arqueologia, en terra d'Egipte,²⁰ se li presenta, tot d'una un poble adult, vigorós, en plena vida,²¹ en los precisos moments de sa aparició en la Historia; y 's pregunta, si es que l'Egipte no té prehistoria; si es que,²² desde 'ls comensos de sa vida, sabía lo que 'ls altres pobles no conseguiren fins despres de moltas centúrias d'existencia y d'haver acumulat,²³ [6]²⁴ las experiencias de milers de generacions.

8. Text suprimit: "verdaderament".

9. Text suprimit: "conjunt".

10. Text suprimit: "als".

11. Nota al marge: "Egipte".

12. Text suprimit: "ben".

13. Text suprimit: "ben".

14. Text suprimit: "anar".

15. Text suprimit: "en las foscas".

16. Text suprimit: "é induccions".

17. Text suprimit: "provist de totas las armas".

18. Text suprimit: "d'un altre cap".

19. Text suprimit: "Al contemplar, esmaperduda, la Arqueologia, al fer sos primers passos en l'Egipte faraónich y trovántse ja ab un poble vigorosament organísat, del tot adúlt, y fort, en lo mateix moment d'aparéixe al mon.".

20. Text suprimit: "queda sobtada al trovarse ab un".

21. Text suprimit il·legible.

22. Text suprimit: "sa vida als comensos de sa vida".

23. Text suprimit: "milers de generacions,".

24. Nota al marge: "Orígens del Egipte".

Res d'aixó; el poble Egipte [sic], com tot lo que sostén la terra, tingué son²⁵ principi y feu los primers passos ab la inseguretad de tot lo que comensa; desenrotllá paulatinament sas aptituds, en gran manera favorescudas, sino produidas, pel medi en el quál visqué;²⁶ conseguí 'l grau mes esplendorós de sa potencia; arrivá al cim de la gloria; y al assolir el límit que tenia senyalat per l'Ordenador Suprém de tot lo creat, baixà de son altíssim escambéll, s'afeblí, y caygué; mes sa cayguda, no fou la mort y l'oblit²⁷ Talis vita finis ita. El poble Egipci, mássa²⁸ gran pera anorrear-se, encare viu, respíra y párla, en sos estupendos monuments, els mes colossals que han alsat els pobles; ens cónta sos anals en los geroglífichs y en los papirus; ens esplica las gestas de sos reys, ab [7] los baixos relleus;²⁹ en³⁰ las grans composicions grabades en els murs de sos pilóns, de sos palaus y de sos temples; ens fa véure la vida íntima de sos magnats, los trevalls colossals de sos esclaus y las feynas de sos sirvents, en las cámbras de las masthabas, en los corredors de las shíringes, y en les cambres sepulcrales. Tot reuiu, 's mou y belluga davant nostre,³¹ de lo que tingué vida en l'Egipte. N'ha tingut prou la Arqueologia en aixecar la³² llosa de la inmensa tomba en qué dormia aquell poble, pera que³³ ab las divinas paraulas Surge et ambula, tornés á la vida 'l Llatzer de la història, qui no feya³⁴ tres dias que era enterrat, com el jermá de Martha, sino que contava ab mes de vuyt mil anys que esperava la resurrecció, cridat per la veu de la Ciencia.

[8] La vida llarguíssima de l'Egipte es pera l'Arqueologia lo que una época geològica pera la història de la terra. Al contemplar una formació qualsevol, un plá, una montanya, una serrallada, la mar mateixa, ens sembla que tot alló, ab son quietisme, ab son repós, ab sa regularitat d'horitzons, de línias, de térmes, sempre fou com es avuy, no revelant, á primer cop d'ull, ni moviments, ni trastorns, ni revolucions, havent la placidesa y la serena calma dominat sempre aquell paissatge, que 'ns corprén y 'ns fá reposar agradosamente l'esperit. Igual pássa al mirar, ab ulls d'artista, ó d'excursionista, las³⁵ immensas

construccions del vell Egipte,³⁶ y todas las obras, grans ó petites, d'aquell poble tan³⁷ admirable. Sembla que tot repósa plácidament, quiétament, ab la mirada fixa, sempre endavant, ni³⁸ enlayrada, ni abaixada, com ovirant la eternitat, l'infinit, lo que no té terme, ni mida.³⁹

[Addició a la quartilla 8]⁴⁰ La personificació d'aquet fet queda simbolisada per la misteriosa estàtua de la Esfinx, de Guizé; aqueixa obra colossal, que sembla obra dels deus, per sa grandíssima antigüetat, y no trevall dels homes per sa immensitat.⁴¹ Se diu que representa al Sol naixent, figurat per el deu Harmakhis. No se sap qui la maná fer; ni l'escultor que concebí la idea genial de convertir una montanya en una estàtua. Sembla cosa d'una generació⁴² de gegants, anterior á la especie humana. Es verdaderament una escultura pre-històrica.⁴³ La alsada d'aqueixa figura sobrepássa als colossos del mateix Egipte, donchs te 19 metres; (com les cases de 5 pisos) y, malgrat tenir, pot ser, mes de 7000 ó 8000 anys, aguanta ferma y magestuosa, mirant avant, sempre avant,⁴⁴ com si contemplés el misteri del pervindre del mon; com si estés amatent pera sentir, primer que ningú, l'anunci dels dies de la gran ira⁴⁵ y de la tribulació, com d'altra no n'hi haguda del comensament del mon ensá... quan el sol será tenebra y la lluna no donará sa llum y les estrelles caurán del cel y les virtuts del cel se somourán... Quan el Senyor enviará 'ls seus angels a gran só de trompeta... y damunt la terra, hi haurá angoixa dels pobles y confusió al broolar de la mar y de les onades, ert d'esglay tothom, en espera de lo que á tot el món sobrevindrà.⁴⁶

Sia com vulga, aqueixa esfinx, es el monument de la prehistoria d'Egipte; el del regnat dels deus; el de les dinasties divines d'Orus, y de Set, els dos reys rivals, ab qual descomunal lluyta, s'inicia la⁴⁷ protohistoria d'Egipte.

25. Text suprimit: "comens".

26. Text suprimit: "assolí".

27. Text suprimit: "etern".

28. Text suprimit: "enorme grandios".

29. Text suprimit: "de sas pirámides".

30. Text suprimit: "los quadros esgrafiats".

31. Text suprimit: "de la vida dels".

32. Text suprimit: "tapa".

33. Text suprimit: "'s realises".

34. Text suprimit: "com".

35. Text suprimit: "grandiosas".

36. Nota al marge: "L'Esfinx".

37. Text suprimit: "interessant".

38. Text suprimit: "alt".

39. Nota al marge inferior: "Octavilla adjunta (8)".

40. Aquesta addició a la quartilla 8 va acompanyada d'una postal amb la imatge de l'esfinx, on Casades anotà les dades següents: "Harmaquis, ó Hor-em-Khú = (Horus-Sol brillant-Sol ixent). Altitud vertical: 19,80 m. La Pirámide de Cheos [sic], té are 137 m^s verticals; la de Chefren 136; y la de Micherinus, 66 m^s. La 1^a té 2.352.000 metres cúbichs".

41. Text suprimit: "Te quelcom".

42. Text suprimit: "d'homes".

43. Text suprimit: "Cap mes alta".

44. Nota al marge inferior: "(al dors)".

45. Text suprimit: "en que 'ls sigles se disoldran".

46. Nota al peu: "St. Lluch XXL 25-33 – S. Mateu XXIV 15-35".

47. Text suprimit: "prehistoria".

[9] Y, no obstant, la vida del poble dels Faraons, com la vida de la terra, fou també tormentosa; grans revolucions la conturbaren; invasions de pobles, guerres terribles, de religió, de rasses, de dinasties y d'interessos, amararen de sanch la conca alta y baixa del Nil, y tots los cámbis, trasbalsos y revolucions que forman la⁴⁸ història⁴⁹ de las nacions modernes, primer los experimentá 'l poble Egipci; y fins, son Art, que sémbra momificat per un hieratisme inconmòvil, seguí, com no podia menys, tots els cámbis del país faraónich.⁵⁰ L'Egipte,⁵¹ quan acabá sa història, y havia complert son destí en lo mon antich, anant á reposar, (despres de mes sexanta (?) sigles d'activitat), sota 'ls sorráls del desert ó en los hipogeus de la⁵² serralada lybica; tot just⁵³ vingueren al mon alguns dels pobles que nosaltres ne dihém antichs, com per exemple, l'Hebreu, l'Assiri, el Persa, el Grech y el Romá. Es justíssima, donchs, la [10] frase d'un célebre arqueólech al dir: que l'Egipte es⁵⁴ l'avi dels pobles⁵⁵ y 'l fill gran⁵⁶ de la civilització; y podriam afegir, l'arxiu de la Antigüetat⁵⁷ històrica, per haver consignat, ab sas vellas escripturas de mahó, de pedra y de papyrus, los anys del mon antich; y també 'l mestre de totas las generacions, per haver ensenyat els primers principis de la Moral, de la Ciència, de l'Art y de la historia⁵⁸ á tots los pobles de la terra. L'Egipte, una vegada estudiat per los sábis de nostres dias, ha rectificat errors⁵⁹ y equivocacions que s'havian presos com á axiómas de la historia, que 'ls autors clásichs, grechs y romans,⁶⁰ trasmeteren als homes de ciencia, dels temps mitjvals y moderns. Es⁶¹ un gran servey de la Arqueologia egípcia l'haver tirat per terra castells que semblavan inconmovibles pels prestigis seculars que 'ls enfortían.

[11]⁶² Abans d'entrar á parlar del Egipte y dels demes pobles de la Antigüetat,⁶³ saludém,⁶⁴ al fundador d'aqueixos estudis, Winckelmann,⁶⁵ y 'ls

continuars de la⁶⁶ obra per aqueix gran arqueólech iniciada, Ottfrid [sic] Müller;⁶⁷ Flinders-Pétrie,⁶⁸ Amélineau,⁶⁹ Lépsius,⁷⁰ Lenormand [sic],⁷¹ Cham-

tecari del comte Heinrich von Bünau (1748) i del cardenal Alessandro Albani (1758), i inspector d'antiguitats del Vaticà (1763). Tot i que s'interessà especialment per l'art clàssic, també s'endinsà en l'estudi de l'art egipci. Entre les seves obres, destaquen *Geschichte der Kunst des Alterthums* (1764) i *Monumenti Antichi Inediti* (1767).

66. Text suprimit: "gran".

67. Karl Otfried Müller (Brzeg, 1797 – Atenes, 1840). Historiador de l'art. Fou, entre d'altres, professor de literatura antiga de la Universitat de Göttingen. Tot i que, com Winckelmann, es dedicà sobretot a l'estudi de l'art grec, també s'interessà per l'art egipci. Així, per exemple, el 1820 escrigué un article a la revista *Kunstblatt, Beiblatt der Morgenblatt* en què negava que l'art egipci hagués influït l'art grec. Entre les seves obres, destaquen *Aeginetorum liber* (1817), *Geschichten hellenischer Stämme und Städte: Orchomenos und die Minyer* (1820), *Die Dorier* (1824), *Die Etrusker* (1828), *Prolegomena zu einer wissenschaftlichen Mythologie* (1825) i *Handbuch der Archäologie der Kunst* (1830).

68. William Matthew Flinders Petrie (Charlton, 1853 – Jerusalem, 1942). Arqueòleg. Fou, entre d'altres, catedràtic d'egiptologia de la University College London (1892-1933). Excavà nombrosos jaciments a Egipte sota el patrocini d'institucions com la Egypt Exploration Fund o la British School of Archaeology in Egypt: Tanis, Naukratis, Daphnae, Nebesha, Kahun, Mardum, El-Amarna, Coptos, Nagada, Tebes, Abidos, Memfis, etc. Especialment important fou la seva contribució a l'estudi de l'Egipte predinàstic. La seva obra és abundantíssima, amb llibres com *Naukratis* (1886), *Tanis* (1889), *Egyptian decorative art* (1906), *The Religion of Ancient Egypt* (1906), etc.

69. Émile Clément Amélineau (La Chaize-Giraud, 1850 – Châteaudun, 1915). Egiptòleg. Catedràtic d'història de les religions de l'École des Hautes Études de París (1903-1915). Especialista en llengua copta, també excavà a Abidos entre 1894 i 1898. Entre les seves obres, destaquen *Essai sur le gnosticisme* (1887), *Les actes des martyrs de l'Église Copte: étude critique* (1890), *La géographie de l'Égypte à l'époque copte* (1893), *Essai sur l'évolution historique et philosophique des idées morales dans l'Égypte ancienne* (1895) i *Les nouvelles fouilles d'Abydos* (3 vol.) (1895-1905).

70. Karl Richard Lepsius (Naumburg, 1810 – Berlín, 1884). Egiptòleg. Catedràtic d'egiptologia de la Universitat de Berlín (1846), director de l'Ägyptisches Museum und Papyrussammlung (1865), director del Deutsches Archäologisches Institut de Roma i cap de la Biblioteca Reial de Berlín. Excavà nombrosos jaciments egipcis, sobretot en el marc de l'expedició patrocinada per Frederic Guillem IV de Prússia (1842-1846): Gizeh, Abusir, Saqqara, Dashur, El Faium, Beni Hasan, Deir al-Bersha, Qurna, Karnak, Tanis, etc. Entre les seves obres, destaquen *Das Tottenbuch der Ägypten* (1842), *Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien* (12 vol.) (1849-1859), *Briefe aus Aegypten, Aethiopien und der Halbinsel des Sinai* (1852) i *Nubische Grammatik mit einer Einleitung über die Völker und Sprachen Afrikas* (1880).

71. Casades es podria haver referit a l'egiptòleg i numismàtic Charles Lenormant (París, 1802 – Atenes, 1859) o al seu fill, l'orientalista François Lenormant (París, 1837-1883).

48. Text suprimit: "vida".

49. Text suprimit: "dels pobles actuals".

50. Text suprimit: "Sino que".

51. Text suprimit: "ademes".

52. Text suprimit: "cordillera".

53. Text suprimit: "venian".

54. Text suprimit: "el vesabi".

55. Text suprimit: "civilitzats".

56. Text suprimit: "major".

57. Text suprimit: "mes".

58. Text suprimit: "desfent los errors dels".

59. Text suprimit: "seculars".

60. Text suprimit: "havian trasmés".

61. Text suprimit: "el".

62. Nota al marge: "(Egiptólechs)".

63. Text suprimit: "dels pobles històrics".

64. Text suprimit: "de pas".

65. Johann Joachim Winckelmann (Stendal, 1717 – Trieste, 1768). Historiador de l'art. Entre d'altres, fou biblio-

pollion,⁷² Evans,⁷³ Mariette,⁷⁴ Maspero,⁷⁵ Morgan^{76, 77} Perrot^{78, 79} Chipiez,⁸⁰ etc. etc. Ab aqueixos

72. Jean François Champollion (Figeac, 1790 – París, 1832). Egiptòleg. Fou, entre d'altres, conservador de la col·lecció egípcia del Museu del Louvre (1826) i catedràtic d'egiptologia del Collège de France (1831). És considerat com el pare fundador de l'egiptologia gràcies al desxiframent que feu de l'escriptura jeroglífica. Entre les seves obres, destaquen *Lettre à M. Dacier relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques* (1822), *Précis du système hiéroglyphique des anciens Égyptiens* (1824), *Lettres écrites d'Égypte et de Nubie en 1828 et 1829* (1833), *Grammaire égyptienne* (1836) i *Dictionnaire égyptien en écriture hiéroglyphique* (1841).

73. Arthur John Evans (Nash Mills, 1851 – Youlbury, 1941). Arqueòleg. Conservador de l'Ashmolean Museum d'Oxford (1884-1908). Famós pel seu descobriment de la civilització minoica, Evans també escrigué alguns estudis en què analitzava les relacions de Creta amb l'antic Egipte. Un bon exemple el trobem a la seva obra *The Early Nilotic, Libyan and Egyptian Relations with Minoan Crete* (1925).

74. Auguste Mariette (Boulogne-sur-Mer, 1821 – Boulaq, 1881). Egiptòleg. Fou, entre d'altres, fundador i director del Servei d'Antiguitats d'Egipte. També portà a terme nombroses excavacions, entre les quals sobresurten les del Serapeum de Memfis. Entre les seves obres, destaquen *Dendéreh* (5 vol.) (1870-1875), *Karnak. Étude topographique et archéologique* (1875), *Voyage de la Haute-Égypte* (2 vol.) (1878-1880) i *Catalogue général des monuments d'Abydos découverts pendant les fouilles de cette ville* (1880).

75. Gaston Maspero (París, 1846 – 1916). Egiptòleg. Fou, entre d'altres, catedràtic de filologia egípcia i arqueologia del Collège de France (1874) i director del Servei d'Antiguitats d'Egipte, on succeí Mariette. Entre les seves obres, destaquen *Des formes de la conjugaison en égyptien antique, en démotique et en copte* (1871), *Histoire ancienne des peuples de l'Orient* (1875), *L'Archéologie égyptienne* (1887), *Les Momies royales de Deir El-Bahari* (1889), *Les Inscriptions des pyramides de Saqqarah* (1894), *Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique* (3 vol.) (1895-1899) i *Essai sur l'art égyptien* (1912).

76. Casades es pot referir a Henri de Morgan (Château de Biou, 1854 – Château d'Orlienas, 1909) o, més probablement, al seu germà Jacques de Morgan (Château de Biou, 1857 – Roma, 1913). Enginyer, arqueòleg i geòleg. Fou, entre d'altres, director del Servei d'Antiguitats d'Egipte (1892-1897). Especialista en l'Egipte predinàstic, se'l considera, juntament amb Petrie, un dels fundadors dels estudis de la prehistòria egípcia. Excavà en jaciments com Dahshur, Nagada, Saqqara, Kom Ombo, Susa (Iran), etc. Entre les seves obres, destaquen *Catalogue des monuments et inscriptions de l'Égypte antique* (3 vol.) (1894-1909), *Le trésor de Dahchour* (1894), *Fouilles à Dahchour* (2 vols.) (1895-1903), *Recherches sur les Origines de l'Égypte* (2 vol.) (1896-1897) i *La Préhistoire orientale* (3 vol.) (1929).

77. Text suprimit: "Jordi".

78. Georges Perrot (Villeneuve-Saint-Georges, 1832 – París, 1914). Historiador de l'art. Fou, entre d'altres, professor d'història antiga de l'École des Hautes Études (1874) i director de l'École Normale Supérieure (1883). La seva obra principal foren els diferents volums de la *Histoire de l'art dans l'antiquité*, escrits conjuntament amb Charles Chipiez. Aquesta fou l'obra que Casades utilitzà com a guia en moltes de les seves conferències arqueològiques al CEC.

79. Text suprimit: "y Carles".

80. Charles Chipiez (Ecully, 1835 – París, 1901). Arquitecte i arqueòleg. Professor de l'École Spéciale d'Architecte

autorisadíssims mestres havém après lo⁸¹ que coneixém del mon antich, y lo que vos diré en lo curs d'aquestas conversas;⁸² á élls⁸³ deurém enmmatllevárho. La obra⁸⁴ de Chipiez y Perrot, en curs de publicació, comensada ja fá 23 anys, no pot deixarse de las mans, perque es fonamental en aquesta mena d'estudis. La "Histoire de l'Art dans l'Antiquité",⁸⁵ ha de tenirse sempre á la vista, si no 's vol⁸⁶ pérdres en mitj de la munió de datos aplegats per la novíssima ciencia arqueològica, en lo decurs d'aqueix temps; completant, ab los resultats de las excavacions fetas despres de la obra esmentada, las ensenyansas que haurém apresas. Mes; no seríam justos si concretéssim [12] nostre homenatge⁸⁷ solament als esmentats sábis. La gran figura del primer llegidor é intérprete dels geroglífichs, l'inmortal Champollion, en tractant del Egipte, reclama,⁸⁸ ab perfecte dret, nostra admiració y nostre respecte; de igual manera que al parlar de la Assyria, los noms de Botta⁸⁹ y Layard⁹⁰ s'apoderan de nostra imaginació, perque aqueixos eminents homes de ciencia foren los primers que descotxaren á la inmensa ciutat de Ninive del llansol d'argila que la tapava desde milers de centúrias;⁹¹ com feren despartar de son llarguíssin són á Babylonia, la Caldea

ture (1867-1886). La seva obra principal foren els diferents volums de la *Histoire de l'art dans l'antiquité*, escrits conjuntament amb Georges Perrot.

81. Text suprimit: "poch".

82. Text suprimit: "d'ells ho".

83. Text suprimit: "havém".

84. Text suprimit: "monumental d'aqueixos sabis".

85. Perrot; Chipiez 1882.

86. Text suprimit il·legible.

87. Text suprimit: "a aqueixos".

88. Text suprimit: "y".

89. Paul-Émile Botta (Torí, 1802 – Achères, 1879). Diplomàtic i arqueòleg. Mentres exercia com a cònsul a Mosul excavà a Kuyunyik (1842) i Khorsabad (1843-1844), on localitzà les restes del palau de Sargon II. Entre les seves obres, destaquen *Monument de Ninive découvert et décrit par M. P. E. Botta, mesuré et dessiné par M. E. Flandin*, 5 vol. (amb E. N. Flandin) (1846-1850), *Inscriptions découvertes à Khorsabad* (1848) i *Lettres de Botta sur ses découvertes à Khorsabad pres de Ninive* (1945).

90. Austen Henry Layard (París, 1817 – Londres, 1894). Diplomàtic i arqueòleg. Fou, juntament amb Botta, un dels pioners de l'arqueologia mesopotàmica, gràcies a les seves excavacions a Nimrud i Ninive. Entre les seves obres, destaquen *Nineveh and its Remains* (1849), *Monuments of Nineveh* (2 vol.) (1849-1853) i *Nineveh and Babylon* (1853).

91. Text suprimit: "aquells arqueòlechs feren".

y la Sussiana, los Porter,⁹² Texier,⁹³ Flandrín [sic],⁹⁴ Burnouf⁹⁵ y altres.

Aqueixos sàbis han fet evident,⁹⁶ també que durant la Antiguetat,⁹⁷ brillaven poderosíssims com dos fars en⁹⁸ nit fosca, duas civilisacions tan poderosas, com distintas. La egípcia, en la aubada dels [13] temps històrics; la Caldea, á poch d'haverse fet de dia en los primitius anys de la humanitat; haventhi un altre poble, que agafant las guspiras que 's desprenían d'aqueixos dos fars, las expandiren per tot lo mon antich, essent lo llás d'unió,⁹⁹ de l'Assia, y de la,¹⁰⁰ allavors, semi-bàrbre Europa. Havém aludit al poble Fenici, quin ha tingut per ilustrador de sa historia,

prou incerta, á Renan¹⁰¹,¹⁰² Hamilton,¹⁰³ Fellows¹⁰⁴ y Texier, encoratjats per los exemples d'aqueixos arqueòlechs, dirigiren llurs investigacions als pobles,¹⁰⁵ quasi del tot ignorats,¹⁰⁶ fins als nostres dias, com foren els Sumerians, els Hetheus, els Xipriotas, els Cretencs, los Lydis, los Frigis, los Capadociáns y 'ls Lycis;¹⁰⁷ éssent cada un d'ells las fitas¹⁰⁸ del gran canvi de la civilisació antiga, que comensant en l'Egipte y Caldea, acaba en la Grecia, deturantse á reposar á Xipre y a Creta, abans d'entrar al terme [14] de la gran caminada feta á travers de las centurias y dels pobles.¹⁰⁹

Lo poble Egípcia, tal vegada, mes ben dotat pel gran Art que 'l mateix poble Helénich, encára que aixó semblará per molts una gran heretgia, no fou, com aquést, de curtíssima durada l'esplendor de sas Arts, donchs, mentres el segle d'or de la escultura y de la arquitectura gregas, solament

92. Robert Ker Porter (Durham, 1777 – Sant Petersburg, 1842). Artista, diplomàtic i viatger. El 1817 feu un llarg viatge a Sant Petersburg a través del Caucas i Teheran. Visità les ruïnes de Persèpolis, on feu diversos dibuixos i copià algunes inscripcions cuneïformes. També visità Ecbatana, Bagdad, el mausoleu de Cir el Gran a Pasargada, etc. La seva obra principal relacionada amb el Pròxim Orient és *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia* (2 vol.) (1821-1822).

93. Charles Texier (Versalles, 1802 – París, 1871). Arquitecte i arqueòleg. Fou, entre d'altres, professor suplent d'arqueologia del Collège de France (1840) i inspector general d'obres públiques d'Algèria (1843). El 1834 localitzà les restes de Hattusa, l'antiga capital de l'imperi hitita. Entre les seves obres, destaquen *Description de l'Asie mineure* (1849), *Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie* (2 vol.) (1842-1845) i *Édesse et ses monuments* (1859).

94. Eugène Flandin (Nàpols, 1809 – Tours, 1889). Pintor. Entre 1839 i 1841 feu un viatge a Pèrsia, durant el qual dibuixà i pintà nombrosos monuments arqueològics del país. També acompanyà Botta en les seves excavacions a Khorsabad del 1843-1844, on s'encarregà de documentar gràficament les troballes. Entre les seves obres, destaca *Voyage en Perse* (1851).

95. Eugène Burnouf (París, 1801 – 1852). Lingüista, expert en indologia. Fou, entre d'altres, fundador de la Sociétè Asiaticque (1822) i catedràtic de llengua i literatura sànsrites del Collège de France (1832). Feu importants contribucions per al desxiframent de l'escriptura cuneïforme persa. Entre les seves obres, destaquen *Essai sur le Pali* (1826), *Mémoire sur les inscriptions cunéiformes* (1838) i *Introduction à l'histoire du Bouddhisme indien* (1844).

96. Text suprimit: "lo fet".

97. Text suprimit: "habia".

98. Text suprimit: "la".

99. Text suprimit: "de l'Assia".

100. Text suprimit: "encare".

101. Ernest Renan (Landreger, 1823 – París, 1892). Historiador i filòsof. Catedràtic de llengües semítiques del Collège de France. La seva obra és molt abundant i també polèmica, sobretot la relacionada amb Jesús i la història del cristianisme. En relació amb el món fenici, motiu pel qual l'esmentà Casades, fou especialment important la seva obra *Mission de Phénicie* (1864).

102. Nota al marge: "Vint anys després d'escrites aquestes notes, s'ha publicada la obra "L'Évolution de la Humanité", en un de quals volums s'ocupa de las Civilisacions Creténse y Aquéa, contemporanées de la del Egipte; podentse deduir, que lo que s'havia atribuït als Fenicis ha d'assignarse á dits pobles pré-grechs, ab major seguretat, demostrat pels monuments, lo qual no succeïx tractant-se d'aquell poble semita".

103. Robert Hamilton Lang (Glassford, 1832 – Londres, 1911). Financer, diplomàtic i antiquari. Durant la seva estada a Xipre com a director de la seu de l'Imperial Ottoman Bank a Larnaca excavà els jaciments d'Idalion i Pila. Entre les seves obres, destaca *Cyprus: its history, its present resources, and future prospects* (1878).

104. Charles Fellows (Nottingham, 1799 – Londres, 1860). Arqueòleg i explorador. Durant els seus viatges per Àsia Menor visità i documentà jaciments com Xantos i Tlos, entre d'altres. Entre les seves obres, destaquen *A Journal written during an Excursion in Asia Minor* (1839) i *An account of discoveries in Lycia* (1841).

105. Text suprimit: "poch".

106. Text suprimit: "y que son los precursors dels pobles de la Helade, com foren".

107. La frase original que Casades llegí a la conferència era molt probablement la següent: "Son los precursors dels pobles de la Helade, com foren los Lydis, los Frigis, los Capadociáns y 'ls Lycis." Molts anys després, Casades reescrigué la frase tal com l'hem transcrita. En la nova versió afegí, entre d'altres, la referència als sumeris, un poble que mai no esmentà en les conferències de 1905 i 1906, ja que el descobrí arran de les seves xerrades sobre les tombes reials d'Ur del 1929 (Vidal 2021b).

108. Text suprimit: "que en lo".

109. Nota al marge: "Els descobriments fets á la illa de Creta, per Evans y altres, ab posterioritat á la época en que s'escrigueren aquestes notes, estan completats en la esmentada obra "L'Évolution de la Humanité", y ab les obres publicades sobre 'ls mateixos descobriments (1935)".

durá una generació, una ó duas vidas d'home, durant la qual los grechs sentiren, ab una intensitat,¹¹⁰ com cap mes poble l'ha sentida, la ardencia febrosa del gran Art; lo poble Egipci contá per sigles l'esplendorosa vida de sa gran activitat artística. Comparades las obras d'aqueixos dos pobles, mes originals de la Antigüetat, las condicions soberanament estéticas de las óbras gregas, quedan petites davant de las maravellosament grandiosas esculturas y construccions¹¹¹ de la civilitat nilòtica. La Grecia admira agradosament; l'Egipte aclapara, [15] com tot lo que sobrepassa del nivell humá; los grechs, no oblidáren may al home¹¹² al crear las portentosas obras que fan sa gloria indestructible; los egipcis, tenian sempre presents als deus, la eternitat,¹¹³ lo indestructible.

Encara¹¹⁴ que lo que vos dich es faltant al mé todo que m'he imposat en aquestas conversas de parlar de lo mes antich pera passar á lo menos vell; ab tot, no he pogut menys d'avansar aqueixos conceptes, perque 'l prestigi y la impressió profunda que als artistas y als arqueólechs han fet, de tots temps, las antiguetats gregas, podria fer suposar que 'l poble Helénich fou el mestre de tots los pobles, essent aixis que totas las ensenyansas, com havém dit suara, tant¹¹⁵ de las nacions antigues, com de las modernes,¹¹⁶ tenen per origen, llunyá certament, mes indubtable, l'Egipte. La Grecia fou tan sols un deixeble que honrá á son mestre, aprofitant, ab [16] saber insuperable, lo que¹¹⁷ li anáren trasmetent, en lo decurs de las centúrias, los pobles de l'Assia Menor y de la Syria,¹¹⁸ que 'l precediren y li fresaren lo camí de la gran cultura.

Altrament,¹¹⁹ no vos feu el pensament equivocat de que al Egipte només hi cal cercar lo inmens, lo gegantí, lo soperb, lo¹²⁰ colossal; no, també 'l poble dels Faraóns sentí las delicadesas del art petit, si val la paraula; no sempre l'artista nilòtich s'inspirá en las cosas grans,¹²¹ també sentí 'l desitj de deixar¹²² 'l mon sublim dels deus

y dels héroes, y baixar á lo joyós, á lo alegre, á lo familiar y á lo doméstich; la serietat del hieratisme, la immovilitat ritualista de¹²³ la sua religió, no¹²⁴ fou la única¹²⁵ preocupació de son esperit; com tampoch fou la mort y la vida futura la font exclussiva de sa inspiració; l'Egipci, rich com fou y ab la vida fácil, que sa terra [17] fecundíssima li proporcionava, estigué alegre, fou enjogassat, sentí 'l goig de viure confiat y sense que 'l pervindre 'l conturbés. Los pobles richs, malgrat las revolucions polítiques y las guerras d'ambició y 'ls cámbis de governs y las lluytas de Religió, avánsan tranquilament, serenament, y las obras d'Art traduèixen, de tota manera; las expansions¹²⁶ de la sua ánima. Aixis fou lo poble Egipci, y aixis vos ho revelarán las obras grans y petites que 'ns ha deixat pera que las estudiéssim. Y creyéu que com á detallista de la vida, cap mes poble hi ha hagut com l'Egipci. Llegint los papiri y 'ls gerglífichs y examinant las pinturas de las cámbas funeráries, sabréu¹²⁷ com vivia, com vestia,¹²⁸ lo que menjava, com se divertia, com¹²⁹ treballava y com pensava aquella gent, tant de sigles desapareguda,¹³⁰ que ni la gran tafanera de nostres días, la Gacetilla diaria, pot esser ni mes expressiva,¹³¹ ni may tan¹³² veritable.

[18]^{133 134} La causa de la antigua y portentosa civilitat del Egipte, ó mes ben dit, l'origen de l'Egipte com á poble, es un riu. – Lo Nil –. Sense aquést, aquell no hauria existit. Per aixó es exactíssima y molt celebrada la frase de Herodot,¹³⁵ el gran excursionista,¹³⁶ Gréch, al dir: L'Egipte es un present (regalo) del Nil.¹³⁷ “L'Egipte, diu lo gran egiptólech Mariette, comensá per ésser un llit de torrent quin sol s'es assecat poch á poch. L'home hi aparegué quan lo país se bastá á si mateix, es á dir, quan la lenta acumulació del llot feu possible la vida”.¹³⁸ Ja sabeu que en terra d'Egipte no hi plou quasi may, y cada any,¹³⁹ en un dia fixe, 'l riu s'infla y puja lentament, amarrant la terra, que agrañida, reb la fecundació vivificadora, y aixó

110. Text suprimit: “que”.

111. Text suprimit: “del poble”.

112. Nota al marge: “L'home es la mida de tot. (Pitagoras?)”.

113. Text suprimit: “de la vida”.

114. Nota al marge: “L'Egipte, origen de la civilitat dels pobles occidentals”.

115. Text suprimit: “dels pobles”.

116. Text suprimit: “foren”.

117. Text suprimit: “las repercusions”.

118. Nota al marge, posterior a la lectura de la conferència: “y especialment els Creténchs y Aquéus”.

119. Nota al marge: “Carácter del Art egipci, en general”.

120. Text suprimit: “gros”.

121. Text suprimit: “sino que”.

122. Text suprimit: “alt”.

123. Text suprimit: “sa regió”.

124. Text suprimit: “com”.

125. Text suprimit: “y exclusiva”.

126. Text suprimit: “del esperit”.

127. Text suprimit: “també”.

128. Text suprimit: “com”.

129. Text suprimit: “obrava”.

130. Text suprimit: “com si”.

131. Text suprimit: “y”.

132. Text suprimit: “exacta”.

133. Nota al marge: “Origen geografich d'Egipte”.

134. Text suprimit: “L'origen”.

135. Text suprimit: “primer”.

136. Nota al marge: “(periegéta)”.

137. Herodot, II, 5.

138. Mariette 1872: 10. Casades no consultà l'obra de Mariette, sinó que la cita prové de Chipiez i Perrot 1882: 3.

139. Text suprimit: “quan en”.

fet, tornan las ayguas á son llit natural, seguint [19] magestuosament, com un deu, sa via, anant á parar al mar,¹⁴⁰ á la nostra mar mediterranea. Ab els milers de sigles que 'l Nil, ab sas inundacions periódiques, ha anat fent lo sol de l'Egipte, aqueix esdevingué riquíssim, en tota mena de conreus; y aixis s'explica la gran antiguitat¹⁴¹ de la presència del home en tan hermós y privilegiat país. Res té d'estrany que Diodoro de Sicilia hagi dit: que “en lo comensament de todas las cosas, los primeros homes nasquéren á Egipte, y que 'l Nil, ab sas ayguas fecondants, produí per sí mateix tota mena d'aliments, ab los quals se pogué alimentar, sense esforços, els primers sers qui reberen la vida”. Per tan, es evident, continúa aquell autor, “que en la primera formació del mon, l'Egipte¹⁴² fou la encontrada mes favorable¹⁴³ á la generació dels homes”.¹⁴⁴

[20] ¡Quan diferent fou, donchs, la condició dels aborígens de l'Egipte, de la dels homes de l'Europa prehistòrica, per exemple, als¹⁴⁵ quals, l'esquerpa naturalesa de llur país, no 'ls hi doná 'ls medis de viure, deventse sostenir de la incerta y perillosa cásca dels animals y de la pesca en los estanys y rius! La facilitat de la vida, es la gran palanca de la civilització;¹⁴⁶ y sempre¹⁴⁷ s'es complerta aquesta lley historica. ¿Qué té d'estrany, donchs, que mentres l'Europa, durant incontables centúrias, visqué miserablement, ab la rudimentària cultura que revelan¹⁴⁸ los periodos del paleolítich y neolítich, l'Egipte¹⁴⁹ gosés de tots los esplendors d'una civilització refinada? La miseria no 's conegué¹⁵⁰ á l'Egipte; la lluyta per la¹⁵¹ vida quasi may existí, en lo sentit moderníssim de la paraula; el treball de la terra no 'l tenian per un cástich los fills del Nil; lo guanyarse 'l pá... no feya suar gayre 'l front.

[21]¹⁵² Com podén suposar, l'Egipte, també, com tots los pobles, ha tingut orígens, ha tingut prehistoria, perque, com no fós un miracle dels mes grans, los egipcis, ó millor, els primers homes que ocupáren las voras del Nil, no eran diferents

140. Text suprimit: “que es morir, com diu en sas hermosas coplas, el poeta de Joan II de Castella, Jorge Manrique”.

141. Text suprimit: “que”.

142. Text suprimit: “ha sigut”.

143. Text suprimit: “pera”.

144. Diodor de Sicilia, I, 10.

145. Text suprimit: “quins”.

146. Text suprimit: “ara”.

147. Text suprimit: “es una lley natural”.

148. Text suprimit: “las épocas”.

149. Text suprimit: “gosava”.

150. Text suprimit: “may”.

151. Text suprimit: “existencia no”.

152. Nota al marge: “Egipte Prehistoric”.

dels autóctons¹⁵³ de las demás parts que anáren poblantse en los primers albors de la vida de la Humanitat. Es cert que se civilisáren primer que cap poble¹⁵⁴ dels quin coneixém sos primers passos; mes, aquest fet fou degut á las circumstancias que rodejáren als primers vinguts y al medi¹⁵⁵ en el qual desenrotlláren sas condicions naturals.

L'Egipte, donchs, té¹⁵⁶ propiament Prehistoria; mes, aquest estudi se trova tan als comensaments, encára, que son poquíssims los datos que s'han obtingut. Per altra part, res mes natural. Es tanta la multitud, varietat y interés dels monuments, de tota mena, que s'han trovat, y 's van trobant cada día, en lo [22]¹⁵⁷ privilegiat sub-sol y en lo terror egipci, que quasi no hi ha hagut temps pera ocuparse 'ls sábis dels¹⁵⁸ aborígens d'aquell poble. Ab tot, hi han hagut homes eminents que¹⁵⁹ han fet objecte de¹⁶⁰ llurs investigacions aqueix remotíssim temps anterior á tota historia escrita en lo país nilótich.¹⁶¹

[22 bis] L'ilustre¹⁶² geólech y antropólech, Emili Cartailhac,¹⁶³ al motiu dels interessantíssims descobriments fets¹⁶⁴ per M. Flinders Petrie¹⁶⁵ ha pogut aclarir que¹⁶⁶ l'Egipte compta ab datos positius que permeten establir formalment que té Prehistòria.¹⁶⁷ L'empleo del sílex en els atuells del Orient prehistòrich y especialment en la vall del Nil, es un fet ja comprovat. L'ús de la pedra pera certs actes rituals se conserva no obstant á Egipte en temps¹⁶⁸ plenament històrichs, com un llegat fet desde una época reculadíssima y que las prácticas religiosas perpetuáren durant llargas centúrias. Fins en¹⁶⁹ plé periodo dels metalls, molts pobles antichs usáren la pedra pera usos del culte,¹⁷⁰ ab

153. Text suprimit: “dels”.

154. Text suprimit: “històrich”.

155. Text suprimit: “ab quin”.

156. Text suprimit: “la seva”.

157. Nota al marge: “Egipte Preh.”.

158. Text suprimit: “orígens”.

159. Text suprimit: “se n'han preocupat”.

160. Text suprimit: “sas”.

161. Nota al marge: “(Passa á les Quartilles 22bis y 22ter)”.

162. Text suprimit: “paleontólech”.

163. Émile Cartailhac (Marsella, 1845 – Ginebra, 1921). Prehistoriador. Fou conservador i director del Museu de Toulouse, també professor lliure d'arqueologia prehistòrica de la Universitat de Toulouse. Entre les seves obres, destaquen *Les Ages préhistoriques de l'Espagne et du Portugal* (1886), *La France préhistorique d'après les sépultures et les monuments* (1889) i *Monuments primitifs des îles Baléares* (1892).

164. Text suprimit: “pel”.

165. Text suprimit: “en lo temple d'Abydos”.

166. Text suprimit: “en los temps prehistòrichs de l'Egipte”.

167. Casades possiblement es refereix a Cartailhac 1892.

168. Text suprimit: “històrichs”.

169. Text suprimit: “plena”.

170. Text suprimit: “no valentse may del ferro”.

exclusió del bronze y, després, del ferro, y 'l poble Egipci ho demostra palesament. [22er:] S'han trobat sílex tallats del tipus més arcàic, ¹⁷¹ com els descoberts a la estació prehistòrica de Saint Acheul, que correspon als primers temps de la pedra tallada, segons la classificació de Mortillet. ¹⁷² Dits sílex de tipus acheulí es trobaren la major part al peu de la serralada libyca. Les exploracions de Fl. Petrie comensaren prop de la vila de Kahoun, ¹⁷³ quals restes s'han conservat en tan bon estat que n'ha permès sa descripció a n'aquell sàbi. Nasqué aqueixa població per ¹⁷⁴ haver lo Faraó Ousertasen II feta construir una piràmide [sic], ¹⁷⁵ donant ocasió, per llarg temps que durà dita obra, a formar-se a son vol o proximitat una població obrera. ¹⁷⁶ En les habitacions d'aqueixos treballadors, Petrie descobrí un gran nombre de sílex ¹⁷⁷ obrats, de ¹⁷⁸ 20 sigles? avans de nostra Era (dinasties XII a XIII); abundant les destrals, serres, ganivets y demés mobiliari de les estacions prehistòriques europees. Ab Petrie, comparteixen l'honor d'haver descobert l'Egipte prehistòric, Amélineau y Schweinfurth ¹⁷⁹. ¹⁸⁰ ¹⁸¹

[22, continuació] ¹⁸² Flinders Petrie, al estudiar la geologia del Egipte, especialment fixant-se en la patina negra que presenten les pedres y les roques del país, ¹⁸³ feu esment, en les particularitats del sílex, y segons ell, alguns presenten senyals d'haver sigut utilitzats en una època anterior al període paleolític y ¹⁸⁴ sostén que per a l'Egipte

pot acceptarse un període eolític, ¹⁸⁵ es dir, de la aurora de la edat de pedra; dit autor divideix la era quaternària egípcia en set períodes: 1er el de la indústria ¹⁸⁶ [23] ¹⁸⁷ reuteliana, corresponent a la primera època glacial, en que s'formarien les calisses lacústres; 2ⁿ, el de la indústria reutelo-mesviniana, corresponent al primer període interglacial. 3er, el de la indústria mesviana. Formació dels dipòsits de grava, que pot ser tal vegada correspon al diluvium europeu; 4^t Pas del període mesvià al chelenià, que correspon ¹⁸⁸ a l'època del segon període glacial y ¹⁸⁹ a la formació dels alts rasos o calmes europees. Aquí s'passa del eolític al paleolític; 5^t Chelenià, corresponent al segon període interglacial. Recordaréu, que segons la classificació de Mortillet, aqueix període inaugura l'època paleolítica a Europa. D'aqueix temps, Schweinfurth parla ja d'objectes fabricats que s'trovan en lo lloch ahon originàriament foren fets. 6e. Indústria de Saint Acheul y del Moustier, durant lo tercer període glacial, y 'l 7e y ultim període, correspon al paleolític recent, conegut ¹⁹⁰ per Magdalení.

[24] ¹⁹¹ Com podreu suposar, aqueixa novíssima distribució dels temps prehistòrics del Egipte del sàbi alemany esmentat, no ha guanyat encara "autoritat de cosa jutjada", com diuen els juristes; mes, cal donarse compte per a fer veure que fins en Prehistòria 'ls egipcis s'avansan a tot lo impen-sat.

Mr. Amélineau, prescindint de teoritzar, se fixa en los fets; estudia 'ls sílex obrats en terra nilòtica y trova analogies ab los exemplars descoberts en les estacions paleolítiques y neolítiques europees, causant-li maravel·la la perfecció del treball y l'estat inmillorable de conservació dels exemplars; lo que li feu créure que s'tractava d'objectes ¹⁹² únicament votius, fabricats en lo mateix lloch ahon s'obrí l'enterrament, tal vegada, al costat y fora de la tomba y tot seguit depositats en la cambra funerària. Ab tot, no hi notá [25] ¹⁹³ grans diferències ab los instruments fets pels aborígens d'Europa. Alguns semblen de nostra època del reno, retocats los sílex, fent-se unas làmines senzilles,

171. Text suprimit: "dit Mousterià o de Saint Acheul, que correspon al segon període de la pedra tallada segons la classificació de Mortillet."

172. Gabriel de Mortillet (Meylan, 1821 – Saint-Germain-en-Laye, 1898). Prehistoriador. Conservador del Musée d'Archeologie Nationale de Saint-Germain-en-Laye. Entre les seves obres, destaquen *Le Préhistorique antiquité de l'homme* (1883) i *Formation de la nation française* (1897).

173. Text suprimit: "de la XII^a dinastia, que ha arribat".

174. Text suprimit: "haver-la un Faraó".

175. Text suprimit: "durant los treballs (cent anys) lo faraó Ousirtasen II fénti".

176. Text suprimit: "Abandonats".

177. Text suprimit: "tallats treballats".

178. Text suprimit: "25 a 30".

179. Georg August Schweinfurth (Riga, 1836 – Berlín 1925). Paleontòleg i botànic. Fundador de la Societat Geogràfica del Caire (1875). Feu estudis geològics i botànics a les regions del desert aràbic, la vall del Nil, el Faium, etc. Entre les seves obres, destaquen *Im Herzen von Afrika* (1874), *Arabische Pflanzennamen aus Aegypten, Algerien und Jemen* (1912) i *Auf unbetretenen Wegen in Aegypten* (1922).

180. Nota al marge: "(Continua en la quartilla 22)".

181. Nota al peu: "Flinders Petrie al estudiar...".

182. Paraules suprimides: "Vull aludir al arqueòlech anglés Flinders Petrie, al francés Amélineau y al alemany Schweinfurth. Aquest darrer".

183. Text suprimit: "se fixá en".

184. Text suprimit: "creu".

185. Text suprimit: "o sia, anterior a n'aquell, y classifica las".

186. Nota al peu: "(Quartella 23)".

187. Nota al marge: "Egip. Prehistòria; 1ª Era reuteliana; 2ª Era reutelo-mesviniana; 3ª Era mesviana; 4ª Era pas del mesvià al cheulení; 5ª Era Cheulení; 6ª Era Mousterià (Solutrià); 7ª Magdalení".

188. Text suprimit: "al segon".

189. Text suprimit: "correspon".

190. Text suprimit: "com diguérem".

191. Nota al marge: "Egip. Preh.".

192. Text suprimit: "votius".

193. Nota al marge: "Egip. Preh. Vol. de 1904 de L'Anthrop. V. Index".

petitas, ab bulbe de percussió reduidíssim, de forma verdaderament magdaleniana. Altres n'estudiá Mr. Amélineau que recordan d'un modo absolut certas pessas solutrianas. Com á particular caracterista [sic] de la pedra¹⁹⁴ tallada egípcia, senyala dit¹⁹⁵ egiptólech, uns raspadors de forma quadrada, qual ús es lo mateix que 'ls de las nostras estacions paleolíticas. Altra particularitat del Egipte prehistòrich son los sílex en forma d'animals.¹⁹⁶ Desde que en 1890 's trová á Kahun un d'aqueixos sílex, representant un hipopótam, el gran prehistorista y egiptolech Flinders-Pétrie 'n trová figurant distints animals trevallats d'un modo perfecte y fets ab retochs á la pedra¹⁹⁷ ab una admirable habilitat.

[26]¹⁹⁸ Admira, certament, aqueix avens en lo camí de l'Art si 's té en compte que, segons los mes celebres egiptólachs, la xifra mes elevada de la Prehistoria egípcia es tal vegada, 10.000 anys (?). En tan allunyada época l'home nilòtich tenia creéncias religioses, ó si 's vol, supersticions relatives á lo sobrenatural, demostrantho aqueixas representacions zoomórficas de qué acabém de parlar, que servian d'amulets, com sembla indicar los forats de suspensió que presentan aqueixas primitives esculturas. ¿Serian la representació dels Totems, ó animals sagrats, protectors dels clans?¹⁹⁹

Com pot suposarse, 'ls arqueólachs, despres de donarse compte d'aqueixos testimonis de la prehistoria del Egipte, se preguntan, quins foren los primers habitants de tan antich país? Y fán la suposició, de que, en sos orígens una rassa de gent negra, poble cassador y nómada, ocupá las voras del Nil,²⁰⁰ y que aqueixos primers [27]²⁰¹ habitants foren llensats cap al Sud de l'Àfrica per una rassa d'homens blanchs, vinguts, segons Maspero, de la Europa meridional. ¿Es als pobles Lybichs que convé atribuir la brillant civilitació neolítica, que las necrópolis prehistòriques nos han ensenyat á coneixe, y quals monuments han sigut estudiats

194. Text suprimit: "pulida".

195. Text suprimit: "arqueólech".

196. Text suprimit: "trovats á Kahun, representant un hipopótam".

197. Text suprimit: "admirablement".

198. Nota al marge: "Egip. Preh."

199. És molt probable que aquesta pregunta no formés part del text original de la conferència. El tipus de lletra i la tinta emprada són molt diferents als de la resta del text, un fet que sembla indicar que es tracta d'una addició posterior.

200. Nota al marge, posterior a la lectura de la conferència: "Avuy, hi han arqueólachs que no admeten aquesta rassa primitiva negra, sino blanca, de tipo caucásich".

201. Nota al marge: "Egip Preh".

en detall per l'arqueólech belga Mr. J.²⁰² Capart²⁰³ en sa obra publicada l'any passat:²⁰⁴ Les débuts de l'Art en Égypte? Los Lybis, de la época historica,²⁰⁵ sigueren, en part, trets de l'Egipte y, en mes gran nombre, "egipcianisats" progressivament, per els invasors faraónichs vinguts d'una altra encontrada, segons opina Capart, qui²⁰⁶ suposa, además, que la civilitació Lybica primitiva de la vall del Nil, estigué en relacions bastant frequents ab la civilitació mediterránica, tal vegada per la vía dels oásis que existían en tota la llargada de la vall. Funda l'esmentat arqueólech belga aqueixa [28]²⁰⁷ novíssima teoria sobre l'origen de la primitiva civilitació del Egipte, dihent, que fou també per los oásis, per la frontera lybica, que molt mes tart, en plena época Ramesida, los pobles de la mar, es dir; los pobles de las illas y costas del Mediterrá, atacáren l'Egipte. Y, per lo que 's refereix, á las influencias portadas en l'Art Egípci per las invasions²⁰⁸ históricas, ó faraónicas,²⁰⁹ diu Mr. Capart, que han²¹⁰ de créures degudas á lentas infiltracions de grupos mes civilisats; y suposa que probablement venían de l'Assia del Yémen y tenían un origen comú ab los antichs Caldeus. Aquéstos s'havian "africanisat" abans de penetrar á l'Egipte. D'ahon provenen las duas corrents d'idées y d'arts, que s'observan en lo país dels faraons y que 's mantinguéren durant milers de centúrias. L'una primitiva, autoctónica;²¹¹ l'altra, del tot formada y antiquíssima.

Es una qüestió mássa moderna la del origen de las rásas del Egipte primitiu, pera qué puga donarse per resolta.²¹² L'iniciador d'aqueix important estudi es l'esmentat mes amunt, Flinders

202. Text suprimit: "Capats".

203. Jean Capart (Brussel·les, 1877-1947). Egiptòleg. Fou, entre d'altres, director del Musées Royaux du Cinquantenaire de Brusel·les, director de la Fondation Égyptologique Reine Élisabeth i catedràtic d'egiptologia de la Universitat de Lieja. Excavà a Elkab entre 1927 i 1929, i més tard, el 1945. Entre les seves obres, destaquen *Les débuts de l'art en Égypte* (1904), *Une rue de tombeaux à Saqqarah* (2 vol.) (1907), *L'art égyptien* (2 vol.) (1909-1911), *L'art égyptien études et histoire* (3 vol.) (1924-1928) i *Fouilles en Égypte. El Kab* (1946).

204. Nota al marge: "(1904)". Casades es refereix a Capart 1904.

205. Text suprimit: "hagueren sigut".

206. Text suprimit: "acaba".

207. Nota al marge: "Egip Preh."

208. Text suprimit: "de la época".

209. Text suprimit: "creu".

210. Text suprimit: "d'anarse".

211. Text suprimit: "utilitària".

212. Nota al marge, posterior a la lectura de la conferència: "En l'obra "Al marge del Sahara", d'en Carreras y Valls (1925) se parla d'una gent peuls ó fulahs, com aborígens d'Egipte y de la rassa de Cam".

Petrie, al fer,²¹³ excavacions en lo temple [29]²¹⁴ d'Abydos,²¹⁵ contemporani de las primeras dinastias, pera buscar los datos²¹⁶ que necessitava pera orientarse. El resultat de sas investigacions fou la troballa d'estatuetas á Nagada, pedras y marfils esculpits á Hierakonpolis y evóris de las tombas reials d'Abydos. Los tipos que aqueixos exemplars reveláren á la investigació del arqueólech inglés, son provinents del Alt Egipte.²¹⁷ De lo qual dedueix Pétrie que 'l Nort de l'Àfrica, l'Egipte y la Syria, foren ocupadas per tribus federadas de carácter europeu, y, per lo tan, l'origen dels pobles prehistòrichs del país nilòtich hi ha que cercarlo en nostre continent.

Les velles tradicions egipcies revelan altre origen; es dir, asiàtich.

[30]²¹⁸ Es un estudi²¹⁹ encare incompletíssim el dels Orígens de l'Egipte. Data desde las grans troballas fetas á Deir el-Bahri y á Tel el-Amarna, per Morgan y per Flinders Petrie.²²⁰ Mr. Morgan creu que 'ls primers invasors del Egipte foren uns pobles vinguts de l'Assia. Flinders Pétri [sic] creu que la rassa d'ahon son sortidas las dinastias egipcies venía de l'extrem Sud del mar Roig, de la terra Santa de Pount,²²¹ deyan los Egipcis. Las excavacions á Koptos degué esser la primera estació d'aqueixa rassa desconeguda. El Temple de Koptos ha donat objectes prehistòrichs, que en res s'assemblan ab los exemplars propiament egipcis, recordant las esculturas mes antigas gravadas en las rocas. Se crehuen anteriors al regne de Menés á Memfis; tal vegada mes antichs á la dinastia Thinita que la precedí. Allavors datarían d'uns 5000 anys abans de J.C.

[31]²²² Las investigacions fetas en lo territori de Nagadah,²²³ Ballas, El-Kab y Deshasheh per Pétri [sic] y Quibell,²²⁴ han demostrat la existen-

cia, á l'Egipte, de grans necrópolis, ab esqueletos arrupits, pertanyents á la fi de la época neolítica, ab idéntica disposició dels trovats en las estacions prehistòriques de l'Europa y en nostra Península.²²⁵ La particularitat que presentan aqueixos esquelets del home primitiu de l'Egipte, es que²²⁶ foren sepultats els cadávres enbolcallats,²²⁷ posant damunt de²²⁸ posts de fusta,²²⁹ portant de vegades vestigis de colors. Mr. Forrer²³⁰ creu que 'ls morts eran²³¹ tatuats, ó pintats al posárlas á la tomba. Aqueixa costums [sic] han demostrat los antropólechs que no era exclussiva dels egipcis pre-faraónichs. Es mes; lo mobiliari fúnebre d'aqueixa gent antiquíssima es com la que s'es trovada en las necrópolis de la Europa prehistòrica. ¿Confirma tot aixó un origen europeu de la primitiva civilització²³² prehistòrica del Egipte? (No ho crech)

[32]²³³ Per la sua part, Lepsius, Benfey²³⁴ y Bunsen,²³⁵ y també Maspero, creuen que 'ls primitius egipcis pertanyen á las rasses proto-semíticas, no compartint²³⁶ tal opinió Renan, qui creu que 'ls egipcis son descendents de Cham;²³⁷ perteneixent á la família Chamita 'ls pobles del septentrió africá. Chipiez y Perrot, fa mes de 23 anys,

S'especialitzà en l'estudi dels orígens de l'antic Egipte. Excavà a Coptos, Nagada, Ballas, Hieracòpolis, etc. Entre les seves obres, destaquen *Naqada* (1895), *Ballas* (1896), *El Kab* (1898), *Hierakonpolis* (2 vol.) (1900-1902), *The Tomb of Yuua and Thuiu* (1908), *Excavations at Saqqara* (3 vol.) (1908-1909) i *The Step Pyramid* (2 vol.) (1935).

225. Text suprimit: "com recordareu que he citat en mas anteriors conversas".

226. Text suprimit: "tots".

227. Text suprimit: "ab palettes".

228. Text suprimit: "pots".

229. Text suprimit: "que".

230. Robert Édouard Forrer (Meilen, 1866 – Estrasburg, 1947). Prehistoriador. Director del Museu de Prehistòria i Gal·lo-romà d'Estrasburg (1909). El 1894 dugué a terme excavacions al jaciment egipci d'Akhmin. Entre les seves obres, destaquen *Mein Besuch in El-Achmim* (1895) i *Ueber Steinzeit-Hockergraber zu Achmim, Naqada, etc. in Oberägypten und über europäische Parallelfunde* (1901).

231. Text suprimit: "tatuejats".

232. Text suprimit: "egipcia".

233. Nota al marge: "Egipte Prehist."

234. Theodor Benfey (Nörten, 1809 – Göttingen, 1881). Filòleg. Professor de grec, llatí i sànscrit a la Universitat de Göttingen. Tot i que es dedicà principalment a l'estudi del sànscrit, escrigué un llibre on analitzava la relació de l'egipci amb les llengües semítiques: *Ueber das Verhältniss der Aegyptischen Sprache zum Semitischen Sprachstamm* (1844).

235. Christian Karl Josias Bunsen (Korbach, 1791 – Londres, 1903). Filòleg i diplomàtic. És autor de nombroses obres sobre qüestions bíbliques i filosòfiques. En relació amb l'egiptologia, publicà el seu treball monumental *Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte* (6 vol.) (1844-1857).

236. Text suprimit: "ab".

237. Nota al marge: "Vegis al dors Seguint la Bíblia el Génesis".

213. Text suprimit: "are de poch".

214. Nota al marge: "Egip Preh".

215. Text suprimit: "que".

216. Text suprimit: "que 'ls crànis y altres testimonis poguessen proporcionarli".

217. Text suprimit: "Y ¡cosa incomprensiva! Lo tipo es quasi igual al que presenta un cap d'home que, provinent de Carmona, 's guarda en lo Museu de Vich, y aqueix tipo, confirmant la opinió del citat Capart, es comprés genéricament com pertanyent al del poble Lybich."

218. Nota al marge: "Origen de l'Egipte".

219. Text suprimit: "moderníssim".

220. Text suprimit: "de la civilització egípcia anterior als faraons de la IV dinastia".

221. Nota al peu: "ó Kusch, y també Ta-Nouter (terra dels Deus, en l'Arabia del Sur)".

222. Notes al marge: "(adició)" i "Egip. Preh".

223. Text suprimit: "Ballas, per Petrie y Quibell, y altres llochs".

224. James Edward Quibell (Newport, 1867 – Hertford, 1935). Egiptòleg. Inspector i secretari general del Servei d'Antiguitats d'Egipte i conservador del Museu Egipci.

que sentàren la hipòtesis, are de poch repetida pel mes modern dels egiptòlechs, el belga Capart, que una rassa vinguda de fora d'Egipte llensà al Sud africà 'l poble negre que ocupava primitivament las voras del Nil. Los nou vinguts se repartiren lo territori entre un gran nombre de tribus, formant petits Estats independents (Nomos?), que si bé políticament²³⁸ feren desapareixer els Faraons, ab tot, la unificació no fou jamay lograda, conservant-se sempre la divisió de les grans regions ditas Baix Egipte, ó País del Nort; y Alt Egipte, ó país del Sud; [33]²³⁹ obehint aquesta divisió, á las condicions topogràficas del país, y que en epoca anterior al primer faraó historich Menés, aquella divisió responia á la existencia de dos regnes, el del Nort y 'l del Sud, separació, que de fet existí²⁴⁰ durant la inmensa llargada de la vida política del Egipte, essent las diferencias de llenguatge entre una y altra regió lo que mes contribuí á aqueixa separació que la mateixa naturalesa establí, y que 'ls Faraons, ab tot son poder, no conseguiren may anorrear. Els mateixos monarcas que lograren reunir baix son ceptre tot lo territori egipci, s'anomenavan, ells mateixos, Senyors del Alt y del Baix Egipte, portant²⁴¹ com signe visible,²⁴² una doble corona, significant las duas parts de que 's componia 'l regne unit; la corona blanca, á modo de mitra, representant lo Mitjorn; y la corona roja, lo Nort; y unidas abduas coronas, formant lo pc-hent, tan [33 bis]²⁴³ sovint representat, cobrint las testas reyls. Altre signe de la divisió del Egipte, son lo papirus, que representa l'Egipte septentrional, y 'l lotus, la regió meridional, com tantas vegadas se veu reproduida aqueixa significació en los geroglífichs. Fins á las darrerías de la vida del Egipte, ó sia, en la epoca ptolemáica, no fou introduida la divisió del regne; en Baix, Mitjá y Alt Egipte.²⁴⁴

Pera²⁴⁵ ²⁴⁶ estudiar la Arqueologia del Egipte en son²⁴⁷ desenrotllo, no es possible prescindir de donar una idéa dels periodos que 'l gran historiador dels pobles antichs del Orient clàssich, Maspero, ha fixat pera 'l regne nilòtich.²⁴⁸ Lo primer periode²⁴⁹ historich, segons aquest autor, co-

mena desde 'l moment que Mena, ó Menés, destruí la preponderancia [34]²⁵⁰ dels sacerdots, que venian disfrutant desde 'l temps ante-històrichs, fundant la primera dinastia egipcia historica. La monarquia durá al menos 4000 anys, baix trenta dinastias diferents, que comensan, com havem dit, ab Mena ó Menés y acaba ab Nectanébo en 340 abans de nostra Era. Aqueix llarguíssim periodo, se divideix en tres parts: l'Imperi antich ó memfita, de la I^a á la XI^a dinastia; l'Imperi mitjá ó tebé, de la XI^a dinastia, á la invasió dels Hicsos ó Pastors²⁵¹ 17ª dinastia, y l'Imperi nou, ó saíta, XVIII dinastia, que va d'aquesta invasió á la conquesta persa, 30ª dinastia. Aquesta divisió, encara que no es rigurosament histórica, s'admet, no obstant, porque representa tres grans revolucions ó fases en la vida historica del Egipte. El centre capital del Egipte fou, en lo principi de sa historia, Memfis, capital y tomba dels faraons²⁵² fins la VII^a dinastia. Despés d'aquesta la capitalitat del Egipte baixa mes al Sud, ó sia, á [35] Heracléopolis, en lo Egipte mitj, durant las dinastias IX y X; acabant per fixarse á Tebas en la dinastia XI^a. Desde aquest moment, Tebas fou la capital verdadera del país y d'ahon surten sos reys: y á escepció de la catorsena dinastia saíta, totas las demés, de la XI^a á la XXII son tebanas d'origen. Quan los Hicsos invadiren l'Egipte, la Tebáida fou el refugi de la nacionalitat egipcia, comensant en aqueixa regió la guerra de la reconquesta del país, que durá sigles, acabant pera lliurar dels invasors lo país, restablintse en tota la vall del Nil la monarquia llegítima y nacional, durant la XVIII dinastia,²⁵³ y allavors l'Egipte entrá en una vida d'esplendor extraordinari, y s'obra la era de las guerras extranjerias.

Segons Mariette coloca vers lo 50e sigle abans de nostra Era la fundació per Menés de las [36] dinastias faraónicas; altres egiptòlechs no van tan lluny concretantse á donarli una antiguetat de 36 ó de 35 centurias anteriors á J.C. Aquesta diferencia está en que no s'ha tingut en compte que, durant la llarguíssima duració de las dinastias faraónicas, de vegadas regnavan dos primpceps, independents entre élls, un al Alt y altre al Baix Egipte, no consignantse en las llistas dels faraons sino los noms dels quins se consideraren llegítims, oficials, com diríam avuy. A mes, si 's té en compte, que á conseqüencia de las trovas fetas²⁵⁴ darrerament, hi han egiptòlechs que créuhen que 'ls deus del antich Egipte no fóren sino

238. Text suprimit: "feu".

239. Nota al marge: "Egipte. Divisió territori".

240. Text suprimit: "en".

241. Text suprimit: "un".

242. Text suprimit: "d'aixó".

243. Nota al marge: "Egipt Div.".

244. Nota al marge: "Prou = (Projeccions)".

245. Text suprimit: "De la mateixa manera que".

246. Nota al marge: "Divisió de la hist. egipcia".

247. Text suprimit: "desarrollo".

248. Casades es refereix a Maspero 1875. Amb tot, no consultà directament aquella obra, sinó que la cita prové de Chipiez i Perrot 1882: 17 i ss.

249. Text suprimit: "comensa".

250. Nota al marge: "Div^o hist^a".

251. Text suprimit: "20^a".

252. Text suprimit: "de la época antigua".

253. Text suprimit: "durant la qual".

254. Text suprimit: "en lo temple de".

reys deificats, que dominaren lo país durant lo periodo de llargada desconeguda, de las dinastias sacerdotals, se comprendrà que en qüestió²⁵⁵ de fixar temps pera 'ls orígens polítichs de l'Egipte, ve [37]²⁵⁶ á esser tan impossible com senyalar días á una época geològica.²⁵⁷

La idea, ó la creencia, de que 'l rey es un deu, ó fill del deu suprém, Rá, ó la viva imatge de Rá entre 'ls vivents,²⁵⁸ durá tota la vida del Egipte, y com á fill del Deu, el Faraó era á la vegada son Suprém Sacerdot. Al morir, lo²⁵⁹ soberá quedava definitivament convertit en un altre deu del abundant Panteó egipci. Reys y poble devian adorá-lo. Aixó explica que 'ls sepúlcrs reals²⁶⁰ sian uns magnífichs temples, no inferiors als dedicats á las divinitats; y també explica, que la voluntat del Faraó, obehida com un mandato celestial, per tot lo poble, fos complerta²⁶¹ en absolut; y 'l testimoni mes evident de cóm obehía 'l poble egipci los manaments de sos reys son los gegantins monuments que aixecava,²⁶² á forsa de brassos y d'obediencia cega, [38] podentse dir que si la voluntat aplanava montanyas, els Egipcis, á forsa d'obehir, n'alsáren inmensas, y encara duran. Bastava una órdre del rey, perque tota la població másclle de l'Egipte, se posés á la feyna, arrancant las rocas de las pedreras, y portantlas al lloch ahon los grans arquitectes, humils servidors del Faraó, alsavan aqueixos edificis gegantins, que semblan eterns pera sa grandiositat. Tothom hi prenia part, noys, vells y joves, cada hú á mida de sas forsas ó de sa trassa, portant-sen recapte per quinze días, ó un mes, al lloch de la trevallada. Los forsuts traginavan, alsavan y colocavan los blocs; los febles, feyan mahons y 'ls portavan á secar al sol; qui res sabia fer, era bo pera portar cabassos de terra ó pera pouhar aygua del riu. Lo bastó dels arquitectes, dels contra-mestres, ó²⁶³ dels caps de feyna, suplian sovint la voluntat del formiguer [39] humá posat á la feyna. Quan lo primer remat d'homes ja no servia, per manca de forsas, y 'l nombre s'havia aclarit per la mort ó las malalties, una altra lleva, requissada per tot lo regne, suplía als fallits, y la

obra avansava, avansava, amunt sempre, grandiosament, macissament. No 's compendria d'altra manera cóm se poguéren alsar, sense 'ls medis mecánichs actuals, aqueixas massas imposants de pedra ó de mahó, si tots los egipcis, al naxer, ja no quedessin inscrits á la llista²⁶⁴ de trevalladors forsats. Y que lo que dihém no es una suposició, ho demostran los relleus y pinturas dels temples tebens. L'Egipte del Antich Imperi, que no fou conquistador de pobles, no comptava ab las millonadas d'esclaus que las guerras de temps posteriors los hi proporcionáren; y á falta de vensuts, devía ésser²⁶⁵ el subdit egipci 'l constructor de tantas maravellas. Las [40] pirámides no foren construïdas d'altra manera que com s'ha dit. Hauria sigut impossible aixecar tan enormes monuments sense 'l treball ininterromput, sense treva, ni descans, de tot un poble. Mes, aqueixa manera de construir, per gent sense preparació, á la forsa, desconexadors del ofici, y convertits ab verdaderas máquinas, sense iniciativas, ni experiencias, ni coneixements, produí que molts edificis, si be inmensos, están plens de defectes constructius, haventse arrunat, no tan pels sigles que contan,²⁶⁶ com per la poca trassa dels manobras. En las grans obras de l'Egipte s'hi veu la ma d'una multitut que treballa forsadament, depressa, ab cap respecte ni entusiasme, ab un tan-se-m'en dona quedar bé com no. Una cosa semblant, ab los exércits²⁶⁷ dels Estats moderns, que 'ls soldats, de vegadas, ni sáben per qué 's baten, ni contra qui batallan, [41] per ésma, com²⁶⁸ 'n tenim²⁶⁹ l'exemple en la guerra rús-japonesa.²⁷⁰ Els soldats²⁷¹ han trevallat, com el formiguer humá que baix lo bastó dels²⁷² arquitectes dels Faraons construïren las colossals pirámides, las fortalesas, los temples y palaus. La gran originalitat de l'Art egipci, pot ésser depén de la manera cóm lo compreguéren los constructors nilótichs. Tot obehía al mateix criteri, tot se movía al entorn de la mateixa idea: glorificar al Farahó, amo absolut, com representació viva dels deus, de vidas, cossos y bens dels súbdits, y aquéstos, desde 'ls sacerdots fins al [sic] fellahs, (trevalladors del camp), tots funcionáris y servidors reyls, mes alts ó mes baixos, mes tots, iguals

255. Text suprimit: "de l'antiguetat".

256. Nota al marge: "Situació política".

257. Nota al marge: "En la obra Evolution de la Humanité, vol. Des clans aux empires. Egipte, s'establix altra divisió, que compren vuyt periodes, si be no molt diferents dels senyalats per Maspero y Mariette. Aquesta divisió de periodes es de Meyer".

258. Text suprimit: "no fou propia de las dinastias anteriors á Menés".

259. Text suprimit: "Faraó".

260. Text suprimit: "eran".

261. Text suprimit: "en tots".

262. Text suprimit: "á pes de".

263. Text suprimit: "de la gent".

264. Text suprimit: "dels".

265. Text suprimit: "el poble".

266. Text suprimit: "sino".

267. Text suprimit: "moderns que 'ls soldats se".

268. Text suprimit: "ara".

269. Text suprimit: "l'últim".

270. Nota al marge, posterior a la data de la conferència: "y en la absurda y bestial guerra europea (1914-1918)!".

271. Text suprimit: "del autócrata rus".

272. Text suprimit: "delegats".

davant de la Magestat faraónica.²⁷³ Per tan, no es vritat lo que s'ha dit per alguns historiadors, de que 'l poble egipci estava dividit en castas, com la India. Els monuments [42] no ho confirmen, al contrari, no existí aqueixa separació de funcions socials, y aqueixa absoluta y rigurosa²⁷⁴ distinció de classes per la professió que s'exercia. Els matrimonis entre individus de distints estaments era cosa admesa y corrent. L'únich que pot assegurar-se es que existian agrupacions per rahó del ofici, com nostres antichs grémis; mes no castas; ni la mateixa casta sacerdotal dominadora y superior als Farahóns, es una invenció de certs historiáyres²⁷⁵ que han sabut aprofitar los engiponadors de librettos d'opera... Confirmat²⁷⁶ queda que á Egipte,²⁷⁷ pot ésser molt mes que no pas actualment, l'home de talent ó de sort, encáre que fós de baixa má, ó d'humil extracció, assolia 'ls cárrechs mes alts. Lo faraó Amássis provenia²⁷⁸ dels carrers rengles del poble baix; lo gran-almirall Ahmés arrivá á tan alt grau en la [43]²⁷⁹ milícia, pujant desde soldat rás.²⁸⁰ Lo Faraó,²⁸¹ ab son poder omnímodo, aixecava de la pols, que indiferent trepitjava, al qui considerava mes ápte pera millor y mes bé servirlo, fins, á destinarli 'l trono de l'Egipte quan s'entornés al costat de son pare celestial, despres del darrer judici en l'Amenti.²⁸²

Aqueixos grans magnats, sacerdots superiors, alts funcionaris y homes enriquits en lo servey del faraó, á imitació de son ámo y senyor, eleváren á llur própia memoria, pera despres de la llur mort, uns magnífichs sepúlcrs, en quals cambras sepulcral^s,²⁸³ feren esculpir ó pintar, omplint las parets, totas las escenas de la vida cotidiana, y las diversions,²⁸⁴ á les quals mes afició tenian.²⁸⁵ Y, d'aquesta²⁸⁶ [44] manera, 'ls antichs egipcis deixaren consignada d'una manera in-

273. Nota al marge, posterior a la data de la conferència: "¡Encara continúa igual en els Estats moderns, hipócrita y falsament disfressats ab noms enganyadors! La "democràcia" es el faraó modern, ó l'Estat omniabsorvent (1937)".

274. Text suprimit: "separació".

275. Text suprimit: "y una".

276. Text suprimit: "una vegada mes".

277. Text suprimit: "com en plena época actual".

278. Text suprimit: "d'una".

279. Nota al marge: "Estrat social".

280. Text suprimit: "Vé, donchs, de molt lluny la democràcia, ben entesa; aixó es".

281. Text suprimit: "elevava".

282. Nota al marge: "Es el cas de Josep, segons el Genesis".

283. Text suprimit: "representaren".

284. Text suprimit: "o sports, que mes és quinas".

285. Text suprimit: "La pesca, la navegació, las cullitas".

286. Nota al final de la quartilla: "VAL". Aquesta anotació potser indica que la darrera frase suprimita era correcta i calia llegir-la durant la conferència.

dubitable la sua vida y costums, de tal²⁸⁷ modo, que no hi ha cap mes poble de la Antigüetat que hági proporcionat á la Arqueologia major nombre de datos y mes variats testimonis de la activitat, en tots sentits. Y aqueixa crónica escrita pels escultors y pintors de l'Egipte, tan interessant, tan variada y tan certa, comprén milers de sigles, donchs, que desde las primeras dinastías menfitas, fins á las darreras saítas, aqueixos anals poden seguirse, quasi bé, sense interrupció. Los grans senyors y 'ls grans burgessos del país del Nil deixáren consignada gráficamente la historia del verdader poble; aixís com los Faraóns, feren esculpir ó pintar los anals de²⁸⁸ llurs propias grandesas,²⁸⁹ llurs batallas y conquistas, que no son historia genuinament [45]²⁹⁰ tal, en lo sentit modern ab qué 's pren aquest mot. Per aquesta manera d'universalisar l'art, aquést, á Egipte, tingué un desenrotllo com en cap mes part del mon, ni en cap altre poble antich, ni modern. Tot caygué baix lo domini del²⁹¹ ciséll y del color; desde 'l bou que llaura, fins al Farahó que²⁹² en son carro de guerra, aixafa sense pietat á sos enemichs;²⁹³ desde l'escriba que apunta 'l pago²⁹⁴ dels impostos, fins al rey que fá ofrenas als deus, com á gran sacerdot; desde la dona que pasta 'l pá, ó muny la vaca, com la deesa que alleta á son fill diví. Es immens lo museu egipci. Es tota la vida d'un poble, durant mes de 60 sigles, que está minuciosament representada. Res se deixa per humil que sia. L'art egipci es detallista en extrém, minuciosament naturalista, y res desperdicia. Es el mes complet de quants han existit.

[46] Aqueixa placidesa en l'art egipci; aqueixa tranquilat, sembla revelar que 'l poble, malgrat la autoritat y poder incontrastables de sos reys, visqué generalment felís y content, salvo²⁹⁵ escepcions, perque, las condicions del país com que donavan sobradament per viure, las penas de la vida 's passavan millor.²⁹⁶

Per altra part, els egipcis,²⁹⁷ si no ménten els monuments dels richs y poderosos y dels mateixos faraons, practicavan la santa virtut de la caritat y del amor al próxim. En efecte; Lo Llibre dels

287. Text suprimit: "manera".

288. Text suprimit: "sas".

289. Text suprimit: "sas".

290. Nota al marge: "L'art egipci popular".

291. Text suprimit: "escarpell sicéll".

292. Text suprimit: "ab".

293. Text suprimit: "als quins".

294. Text suprimit: "de la contribució".

295. Text suprimit: "curtas".

296. Text suprimit: "Es alló dels castellans: Duelos con pan, son menos.".

297. Text suprimit: "particularment".

morts,²⁹⁸ que 's posava damunt²⁹⁹ de las mòmias, com un "passaport" pera l'Amenti, (l'altra vida), contenia³⁰⁰ entre altres aquesta confessió ó fórmula: "Jo som donat pá á qui tenia fam; jo som donat beure [47] a qui tenia sed; jo som donat vestit³⁰¹ al despullat; jo no som calumniat al esclau davant de son amo", etcetera.³⁰²

Si aquestas virtuts se practicavan pels antichs egipcis, la pahorosa qüestió social que atormenta ferotjement á nostra avansadíssima (?) societat, vint sigles cristiana, no existiria. Y, realment, no deuria existir; (al menys en les primeres dinasties; despres, es precis reconeixer que cambiá la cosa) perquè la placidesa y la tranquil·litat que tenen las fesomías dels egipcis, que las pinturas y esculturas revelan ab una exactitut verdaderament fotogràfica, revelan que 'l poble Egipci no vivía tormentosament é inquietament com nosaltres. Los panegírchs y epitáfis de moltas tombas revelan en aquella gent un concepte tan alt y tan³⁰³ profundament moral de l'home que sembla que las máximas del Evangeli foren [48] conegudas molts sigles abans³⁰⁴ d'esser segelladas ab la sanch del Just. Per altra part, com la Moral també té la seva Arqueologia, es una demostració mes, que 'ns revela l'Egipte, de lo que diu l'Evangeli,³⁰⁵ respecte de la³⁰⁶ doctrina consignada en la Nova Lley: Jesu-Crist no vingué á destruir la lley natural, sino á confirmárla.

Encara que en los panegírchs que 'ls faraons y 'ls alts funcionáris egipcis se feyan posar en los monuments sepulcrales que aixecavan llurs successors pera perpétua memoria, hi hauria certa exajeració en las virtuts que s'atribuian als difunts, ab tot, no es menos cert, que desde 'l moment que tan santas máximas consignavan, formarian el códich de moral pública y privada del poble en general. Aqueix fondo de [49] bondat y de dulsura 's traspúa en los trets fisionómichs dels antichs egipcis, y si 'l rostre es l'espill del esperit, l'anima egipcia era bona.

¿Vos admirareu si vos dich, valéntme de las paraulas del gran egiptólech Brugsch-Bey,³⁰⁷ que 'ls

egipcis eran excursionistas en lo sentit modern de la paraula? Crech que es la millor alabansa que, nosaltres, podém fer d'aqueix poble, per tants títols admirable!

Deixarém en suspés aquesta conversa, pera continuarla³⁰⁸ un altre dia, sí á Deu plau, parlántvos del Egipte, de sa religió y de sos monuments funeraris, religiosos, civils y militars y ab ells, coneixerém tot l'Art dels egipcis, sas industrias artísticas y sas costums, vejent com realment fou aqueix poble 'l mestre [50] de tots los pobles de la Antigüetat, y que fins la nostra época, té déutes ab aquella civilitació³⁰⁹ apartada de la nostra, tantas centúrias de sigles.

En las projeccions que presentarém, desde la Conversa vinent, vos³¹⁰ explicareu el perquè de la admiració que tots los arqueólechs han sentit per lo poble del Nil y dels Faraóns.

25 Nov 1905

298. Nota al marge, posterior a la data de la conferència: "d'éll ne farém conversa en altra ocasió, detalladament". Casades es refereix a la conferència *La moral en l'Antich Egipte. El llibre dels morts*, llegida l'1 de març de 1928 al CEC.

299. Text suprimit: "dels cadavres".

300. Text suprimit: "aqueixa".

301. Text suprimit: "á qui anava".

302. Llibre de la Sortida del Dia, 125.

303. Text suprimit: "humá".

304. Text suprimit: "de que fossen".

305. Text suprimit: "de la doctrina".

306. Text suprimit: "doctrina".

307. Casades es pot referir a Héinrich Karl Brugsch (Berlin, 1827 – Charlottenburg, 1894) o bé al seu germà

Émile Brugsch (Berlín, 1842 – Niça, 1930), tots dos egipcòlegs.

308. Text suprimit: "en las vinentas".

309. Text suprimit: "tan".

310. Text suprimit: "fareu cárrech".